1e JAARGANG Nr 8
1 MEI 1942

André van der Burght
TEEKENING

DE SCHOUW

GEWIJD AAN HET KULTUREELE LEVEN IN NEDERLAND

INHOUD

DE SCHOUW

HALFMAANDELIJKSCH ORGAAN VAN DE NEDERLANDSCHE KULTUURKAMER, GEWIJD AAN HET KULTUREELE LEVEN IN NEDERLAND

HOOFDREDACTEUR: Prof. Dr T. GOEDEWAAGEN
Eindredacteur: Henri Bruning. Administratie: Uitgeverij „De Schouw", Nieuwe Havenstraat 40, 's-Gravenhage. Telefoon 111263, Giro 446173

Bijdragen, brieven en boeken ter bespreking zende men aan den redactie-secretaris, D.-Fr. H. Sampimon, Nieuwe Havenstraat 40, 's-Gravenhage
Bij ongevraagde bijdragen postzegels voor mogelijke terugzending insluiten

Abonnementsprijs voor niet-leden van de Kultuurkamer
voor Nederland f 10.— per jaar; voor buitenland f 15.— per jaar; losse nummers f 0.50 per nummer

GERMAANSCHE BEZINNING

ook in Nederland!

DOOR PROF. DR T. GOEDEWAAGEN

Het jaar 1940 is voor ons volk een waarschuwing geweest, van even groote beteekenis als die van 1568, toen zich Germaansche gewetensvrijheid tegen godsdienstdwang verzetten ging. Het jaar 1940 vond in de lage landen een volk en een cultuur van groote verfijning, die de kunst verstonden, het bestaan aesthetisch naar behoeften van smaak te vormen, zonder veel bewogenheid echter en zonder die spanning, die enkeling en volk steeds weer noodig hebben, wanneer zij het te lang goed hebben gehad. Het jaar 1940 schudde ons volk wakker, verwarde het, bezwaarde het en stelde het in een wereld van vragen. In de eerste plaats werd onze cultuur zelf een probleem.

Dat de Rijkscommissaris voor de bezette Nederlandsche gebieden, Rijksminister Seyss-Inquart, bij verschillende gelegenheden verklaarde, dat onze cultuur een zelfstandig leven zal blijven leiden, maar dat het Nederlandsche volk in deze tijden geroepen is, de tijdsgebeurtenissen te verstaan en zich open te stellen voor de nieuwe orde van zaken in heel Europa — dit was het antwoord op bovengenoemd probleem. Het antwoord was duidelijk: inschakeling in Germaansch Europa met behoud van die volksche krachten, die bijdragen voor een Germaanschen opbouw kunnen leveren.

De idee der Germanitas is voor de cultureele opvoeding en voorlichting van ons volk zoodoende opnieuw tot leidend beginsel geworden. Maar terwijl vroeger dit beginsel als van zelf sprekend in de scheppingskracht van den Nederlandschen mensch leefde, wordt het nu bewust als norm gesteld. Ook een volk wordt zich eerst van een beginsel bewust, wanneer het dit verzaakt heeft. Dan kent het zijn rijkdom uit zijn gemis en zijn plicht uit zijn nalatigheid.

Dit is onze eerste taak: Germaansche geesteshouding, Germaansche daadkracht, Germaansche geschiedenis te leeren kennen en zoo onze taak te weten. Nog steeds heeft onze cultuur een Germaansche missie, en moet zij haar gaven in dienst stellen van de idee der Germanitas. Wat wij noodig hebben is kennis dier idee uit mythe en ethiek, uit historie, psychologie en volkskunde. Boven ons hoofd moet een duidelijk beeld, een oerbeeld van den Germaanschen mensch uitrijzen, van zijn macht en zwakheid, van zijn prestaties en zijn gevaren, die hij in zich bergt. Germaansche levensstijl moet geen leege leus, doch een inhoudsrijk begrip worden. Een opleving zal plaats vinden en vindt reeds plaats in al die onderzoekingsgebieden, die tot een helder begrip van de Germanitas kunnen bijdragen.

De tweede taak onzer cultuur is, zichzelf opnieuw te gaan ontleden, zich in zich zelf te verdiepen, haar mogelijkheden na te speuren, haar vermogens te ontdekken. Het moet in de toekomst onmogelijk zijn, dat een Nederlandsch schrijver zijn inspiratie put uit Fransch surrealisme en intellectualisme. De Nederlandsche kunstenaar zal moeten worden opgevoed in den geest der grootste Germaansche kunstwerken. Zijn individualisme zal plaats moeten maken voor een hoog verantwoordelijkheidsgevoel tegenover onze Germaansche cultuur. Verkeerde geschiedbeschouwing, ook op kunsthistorisch terrein, heeft onze kunst niet geleerd, waar haar diepste bronnen in ras en stam liggen, integendeel: de kunst der laatste decennia vooral zocht haar steun in een rasloos internationalisme. Zij ging in Afrika bij de negers en de oude Egyptenaren in de leer en probeerde het bij tijd en wijle eens bij de „kunst" van kinderen en idioten, in de meening, dat hier de menschelijke uiting het zuiverst was. Het was een verval, een ontaarding, een spotten met iedere Germaansche traditie, zooals wij Nederlanders, die sinds de zeventiende eeuw, ja sinds

Brueghel in het bloed hebben. Ieder werkte naar stemming en inzicht en het individualisme vierde hoogtij.

Toch blijft het waar, dat groote en sterke kunst altoos voortkomt uit den gemeenschappelijken grond van een volk, een stam, een ras. Het gaat in de cultuur noch om het individu noch om het algemeen-menschelijke, doch om uitdrukking van een verband met volk, stam en ras. Daarom is het onze taak, onzen Germaanschen aard scheppend in onze cultuur tot uitdrukking te brengen, de thema's van alle groote Germaansche kunst, het Faustisch karakter van onzen levensstijl in onze kunstwerken naar voren te brengen, zooals vroeger eeuwen een klein aantal van ikonografische thema's eindeloos, maar altijd in anderen vorm hebben herhaald.

Na de humanistische opvoeding, die geslachten lang onze jeugd haar cultuur heeft bijgebracht, moet er een Germaansche opvoeding in ons volk komen. De capaciteiten zijn er, maar zij zijn veelal verkeerd gericht. Wij hebben thans dichters en schilders, die van Europeesche beteekenis zouden kunnen zijn, indien zij slechts deze nieuwe Germaansche aera zouden kunnen begrijpen en zich daarin zouden laten inschakelen. Ons volk is niet bedorven, maar cultureel geheel verkeerd gericht. Het Humanisme heeft het van het goede spoor geleid en het in zijn verval meegesleurd. Dat wij ons zelf moeten blijven, beteekent nu niet meer, dat wij een cultuur van individualisten blijven scheppen, maar dat wij ons én onze cultuur in dienst stellen van de idee der Germanitas. Dit beteekent een geestelijk Réveil, veel dieper en veel breeder dan het religieus Réveil van de negentiende eeuw, dat juist de negativistische neiging van ons volk heeft versterkt. Geestelijke herziening wordt van onze cultureele werkers geëischt, geen dwang kan hier worden opgelegd. Zooals eeuwen lang de Grieken zonder meer onze voorbeelden waren, zoo zullen wij ook in Nederland ons zelf, onze schilders, onze baksteenbouwmeesters, onze prozaïsten en dichters, onze eigen musici en onze opvoeders tot voorbeeld nemen. Wij Germanen kijken de wereld in met een anderen blik dan de Grieken. Wij leven op anderen bodem en zijn van ander bloed. Hier ligge onze maatstaf en ons richtsnoer!

Zoo staat de Nederlandsche cultuur op dit moment: zij moet zich van Germaanschen stam bewust worden, elk schepper in de stilte van zijn arbeid voor zich.

Daarnaast staan in Nederland organisatorische veranderingen van ingrijpenden aard op cultureel gebied: de oprichting van een Departement van Volksvoorlichting en Kunsten, van een Nederlandsche Kultuurkamer en van een Nederlandschen Cultuurraad. Hiermee is een streep gezet onder een hoofdstuk van Nederlandsche cultuurpolitiek, dat men het individualistische kan noemen en waarin ieder cultuurschepper in eigen handschrift en in eigen taal meeschreef. De nieuwe cultuurpolitiek, zich uitende in de bovengenoemde drie instellingen, gaat er van uit, dat cultuur een aangelegenheid van heel een volk is en dat het niet onverschillig kan zijn, in welke richting dichter, schilder, componist en bouwmeester werken en evenmin, hoe en in welke omstandigheden zij leven. De nieuwe cultuurpolitiek is volksch, en dus Germaansch. Zij wil den Nederlandschen kunstenaar opleiden, vormen, richten in den zin van de cultuuridee der twintigste eeuw, hem in verantwoordelijkheid binden aan de gemeenschap van Germanen en hem bewust maken van zijn zending in Germaansch cultuurgebied. Deze idee moet „school maken", maar die school wordt alleen door de cultuur zelf gemaakt, waarbij de overheid en de organisatie slechts helpende hand biedt, waar de cultuur in vrijheid als een organisme gedijt.

De derde taak onzer cultuur is, zich naar buiten voor te stellen, zich bekend te geven en, zooals onze koloniale pioniers sinds de zestiende eeuw deden, de wereld te veroveren. Lang genoeg zijn wij ontvangend geweest en bleven wij te veel in het duister. Nu moeten wij de Germaansche cultuurruimte doordringen, expansief en omvattend, want wij hebben er de mogelijkheid toe.

Dichters als Boutens, Roland Holst, Werumeus Buning, Nijhoff; romanschrijvers als van Schendel en Eekhout; schilders als Hynckes en Koch; architecten als Kropholler; philosophen als Hessing enz. enz. moesten in heel de Germaansche ruimte bekendheid genieten, zooals vroeger onze Nederlandsche schildersateliers leerscholen voor Germanië waren.

Ons volk heeft een Germaansche missie. Daarom moet het er voor zorgen, dat zijn prestaties naar buiten uitstralen, dat men het niet kent als een volk van klompen en windmolens, maar als een cultuurvolk van hoogen rang en met een verleden van zeven eeuwen achter zich.

Als leider van het Departement van Volksvoorlichting en Kunsten zie ik hier een van mijn belangrijkste opgaven: onze cultuur over de grenzen bekend en geliefd te maken. Onze schilders stelden ten toon in Keulen, in Hagen, in Osnabrück, in Oldenburg. Besprekingen vinden plaats over een Nederlandsche cultuurweek in Weenen. De Deutsch-Niederländische Gesellschaft, de Nederlandsche Instituten aan de Universiteiten te Keulen en Hamburg, zij allen werken samen aan die groote taak: onze cultuur in de Germaansche ruimte een klankbodem te geven.

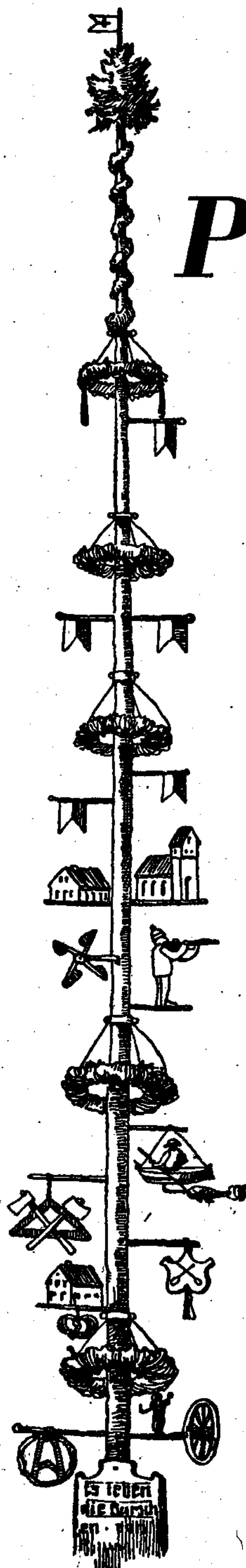
De eerste onzer huidige componisten, Badings, wordt buiten onze grenzen gehoord, maar worden onze dichters vertaald en gelezen? Is er geen werk voor onze bouwmeesters straks bij den opbouw in

het Oosten? Weet men hier, dat er in ons land een belangrijke philosophische studietraditie is, die zich sinds Bolland op het Duitsche idealisme van Kant en Hegel baseert? Weet men, dat hier niet wordt nagevolgd, maar dat de Nederlanders hier voorgaan? Kent men onze orkesten, behalve het Amsterdamsche? Kent men onze geleerden voldoende?

Ik weet het: bij enkelen, bij velen wellicht is dit alles bekend. Maar onze cultuur is het waard, *goed* gekend te zijn. Want ons volk heeft in de laatste twee eeuwen, waarin het in Europa geisoleerd van het Rijk stond, zijn gaven niet verloren. Het heeft zijn activiteit slechts verzuimd te gebruiken. Na de gebeurtenissen van 1940 kan onze cultuur opnieuw aantreden. De Germaansche idee heeft in Europa de overhand genomen; energie wordt losgemaakt en ook voor Nederland is er een uitweg uit een periode van meer dan twee eeuwen, waarin bij ons geen cultureele wereldgeschiedenis meer werd gemaakt.

Germania verwacht van ons, dat wij ons dienend inschakelen. Aan dezen roep gehoor te geven — ziedaar onze cultureele taak van nu en morgen.

Onze cultureele verhouding tot Germaansch Europa is een vraagstuk belangrijker dan welke maatregelen ook. De Nederlanden willen aantreden in het front der Germaansche cultuur.

Practische volkskunde *en het* feest *van den* arbeid

DOOR D. J. V. D. VEN

Een eerste taak voor de practische beoefening der volkskunde in de nieuwe feestcultuur is er voor te waken, dat het oude overgeleverde volksbezit ook in de nieuwe verhoudingen niet in zijn wezen wordt aangetast en in zijn uitbeelding wordt misbruikt. Daarvoor is het dus noodig eerst vast te stellen, welke bestanddeelen tot het echte volksfeest moeten worden gerekend. Eeuwigdurend vinden we daarin een rol spelen: het vuur, het water, de boom, de feestoptocht en de feestmaaltijd, toespraak, zang en dans, welke laatste drie-eenheid zich kan ontwikkelen tot dramatische en zinnebeeldige handelingen, waarin ook de dooden- en de heldenvereering kan worden opgenomen, culmineerend in grootsche openluchtspelen.

Vooral is een dergelijke synthese mogelijk op het feest van den arbeid, dat, vastgesteld op den eersten Mei, verankerd ligt in de oer-oude tradities der Noord-Europeesche Meidagviering rond den Meiboom.

Na den winter, die in tijden, toen men nog niet technisch duisternis en koude voldoende kon bestrijden, noopte tot gedwongen rust, werd de jaarlijksche arbeidsperiode ingezet met een plechtig en feestelijk samenzijn. Daarin demonstreerde zich de vreugde van den scheppenden mensch, die weer in de vrije natuur aan den arbeid kon tijgen, hoopvol biddend het zaad aan de aarde toevertrouwde en geheel zijn arbeidsenergie in dienst stelde van het heil der gemeenschap.

Om dit gemeenschappelijk heil te verwerven hield men in oud-Germaansche tijden plechtige maar tegelijk vreugdevolle lente-ceremoniën, waarbij aan de goden offers werden gebracht, niet het minst in de gezamenlijk-genoten maaltijden der bloedsbroederschappen.

Hedendaagsche Meiboomplanting in Nederland

Een voorbeeld van vermenging van oer-oude Germaansche lenteriten met betrekkelijk jonge eeredienst-ceremoniën levert het jaarlijksche inhalen van den althans in naam gekerstenden St. Brigida-boom te Noorbeek, gelegen aan de Limburgsch-Belgische grens.

Een soortgelijke tweeslachtigheid vertoont in Twente het op Paasch-Zondagmiddag sleepen van den Denekampschen Paaschstaak onder het voortdurend zingen der christelijke opstandingsliederen met het honderdvoudig herhaalde „halleluja". Het komische optreden van de verdubbelde Judas Iscarioth-gestalte in Judas en Krioter, welke onder veel grappen den Paaschstaak bij opbod verkoopen, wijst ook op een samenvloeien van volksreligieuze christelijke en heidensche voorstellingen.

Geheel buiten de kerkelijke sfeer bleef het Mei-denplanten te Valkenburg met het volkskundig en sociaal zoo belangrijke uitroepen der Meiliefsten op Meiavond. Hetzelfde kan worden gezegd van den Schiermonnikoogschen kallemooi en den Terschellinger Pinksterpaal, die in de naar Pinksteren verschoven oprichtingsdatum hun Noordelijke verwantschap met de Scandinavische midzomerstang demonstreeren.

Het arbeidsfeest rond den Meiboom

In al deze voorjaarsfeesten is de Meiboom het centrale levenssymbool. In het feest van den arbeid, zooals dit thans door de vakorganisaties weer zal worden gemaakt tot een normaal bestanddeel van het arbeidsjaar, dienen we voor alles de aandacht te richten op den Meiboom als het eeuwige symbool van het eeuwige arbeidsleven.

De Meiboom kan daarbij ook in zijn uiterlijke gestalte getuigenis afleggen van zijn ook voor deze tijden geldig blijvende functie. Vanzelfsprekend, dat de met bloemen en linten getooide groene top moet worden gehandhaafd, maar dan zonder den dikwijls daaraan opgehangen krans, dien we meer voor den oogstmei bestemmen, omdat zij het symbool zijn van de in vervulling gegane verwachtingen, gekoesterd bij het oprichten van den Meiboom.

Op den eersten Mei, als feestdag van den arbeid, moet de Meiboom demonstratief het karakter dragen van arbeidsboom en dit kan worden bereikt door aan dezen boom de attributen der verschillende ambachten te bevestigen, zooals dat ook reeds geslachten lang het geval is op de boerendorpen van Beieren en hoog in het Noorden van Dalecarlië. Daar is de Meiboom als symbool van het jonge gemeenschapsleven in de sibbe het centrum van iedere Meidagfeestviering. Hij moet ceremonieel worden gekapt, ceremonieel worden ingehaald, versierd en geplant en om den Meiboom dienen als van ouds al de handelingen zich af te spelen, die den dag van den arbeid tot een echt Meien-vreugdefeest stempelen.

Aan den voet van den Meiboom kan de feestrede worden uitgesproken, rond den Meiboom voert de jeugd haar Meidansen uit en des avonds staat er in den gloed der rondom opflakkerende Meivuren de Meiboom als lichtende getuige van den gezworen eed om gedurende het komende jaar in trouwe kameraadschap den gezamenlijken arbeid te verrichten.

Wanneer we dergelijke denkbeelden ten grondslag leggen aan onze Meidagviering, dan openen zich wijde perspectieven, die tot groote wel-overdachte demonstraties kunnen leiden en ook temidden van zware volkszorgen en volksnooden vertrouwen-wekkende rustpunten zijn in den eeuwigen voortgang van het productieproces.

Richtende feestgedachten

Daarbij dient altijd de zelfactiviteit te worden gestimuleerd, want het feest van den arbeid moet niet duizenden tezamenbrengen in passief toekijken naar de verrichtingen van enkelen.

Het lied van den arbeid moet er als gemeenschapszang weerklinken, de dansen moeten oud en jong in gemeenschapsreien juichend vereenigen en des avonds moet iedere deelnemer als fakkeldrager van de nieuwe arbeidscultuur opgaan in den lichtstoet, die het zinrijke besluit kan zijn van een Meidagviering. Al kunnen ook algemeene richtlijnen worden aangegeven, toch dient men zich van een standaardprogramma te onthouden, omdat altijd het feest moet worden ingesteld op den volksaard en de locale omstandigheden, die de uiterlijke vormgeving daarvan bepalen. In een landbouwstreek zullen andere factoren in het Meifeest domineeren dan in een industriegebied, maar zoo ergens, dan kunnen stad en land elkaar hier ontmoeten, zooals dit in de laatste jaren zoo zinrijk het geval is geweest in de Berlijnsche 1 Meiviering op den „Tag der nationalen Arbeit".

In 1938 werd in den Oostmark en in 1939 in het Bohemer Woud een machtige boom van meer dan 50 Meter hoogte gekapt, die op versierde speerwagens naar het Lehrter Bahnhof is vervoerd, om daarna zijn joyeuzen intocht door de Brandenburger poort te maken. Toegejuicht door duizenden en duizenden grootstedelingen, werd hij naar den Berlijnschen „Lustgarten" gebracht, waar hij in het hart van Duitschland werd opgericht, tevens ook als symbool van den terugkeer binnen het Rijk van den Oostmark en het Sudetenland.

Dat de Duitsche volkskundigen Thilo Scheller en Dr. Hans Strobel bij de praktische toepassing der volkskunde in het feest van den arbeid alle strevingen bannen om het volksfeest tot een religieuze plechtigheid te maken, blijkt wel uit hun principieel stelling nemen tegen het weven van een godsdienstigen cultus-

inslag in de schering der oude en weer tot nieuw leven gewekte gemeenschapsfeesten. Uitdrukkelijk hebben zij dit in hun „Gedanken zur Feiergestaltung" geformuleerd: „Da aber unsere Feiergestaltung nicht die Angelegenheit kultischer Geheimbünde ist, verzichtet man auch von vornherein darauf, solche Feierräume etwa Kulträume zu nennen, wie überhaupt der Begriff Kult für unsere Feier denkbar ungeeignet ist. So wenig beispielsweise ein Frielichttheater ein „Thingplatz" ist, so wenig kann man eine Feuerschale Opferschale nennen. Ob unsere Feiern von heute dereinst einmal Brauchtum werden, kann nur die Zukunft entscheiden, wenn sie sich eben als überlieferungsfähiges und unerschütterliches innerlich bedingtes Gemeingut des Volkes erwiesen haben."

Als we nu voor den Nederlandschen dag van den arbeid soortgelijke problemen in soortgelijke wijze nader tot een oplossing trachten te brengen, dan is het een opgave der practische volkskunde om den organisatoren het materiaal te verschaffen, dat verankerd in onze volkscultuur, de motieven biedt voor een nieuwe stijlvolle feestviering.

Nederlandsche vorsten en bisschoppen schieten naar den Meivogel

Wat den Meiboom betreft, deze werd niet alleen in de middeleeuwen, maar tot laat in de 17de eeuw nog overal geplant, zoowel in de groote steden als in de boerendorpen. We lezen, dat de hertogin van Gelre in de 15de eeuw, net als de jonkheid van Noorbeek thans, haar eigen Meiwagen erop na hield, om er den Meiboom feestelijk mee in te halen.

Oudtijds plantte men te Utrecht den Meiboom op het marktplein, gelijk de burgers van Den Haag in 1669 dit deden voor den Prins van Oranje, de Statengeneraal en voor de Staten van Holland en West-Friesland.

Op „Maeijejoun" werden er in Friesland zooveel Meiboomen geplant, dat de overheid tal van verbodsbepalingen daartegen uitvaardigde.

Allengs verscheen in plaats van den Meiboom, die boven in zijn groenen top traditioneel een houten of levenden haan droeg, zooals thans nog de kallemooi kent op Schiermonnikoog, de vogelpaal van den schuttersdoelen. Vermaard was bijv. in Utrecht de paal in den schuttersboomgaard bij het bolwerk „Manenborch", waar in den Meitijd, blijkens de Utrechtsche kameraarsrekeningen, met grooten luister het papegaaischieten werd gehouden.

Het moet zelfs meermalen zijn voorgekomen, dat Utrechtsche bisschoppen persoonlijk naar den vogel hebben geschoten, gelijk dit ook in 1537 de kardinaal-bisschop van Luik deed, die tot schutterskoning van dat jaar werd uitgeroepen, Philips de Schoone in 1427 schutterskoning werd en Graaf Willem II in 1407 in Den Haag naar den Meivogel schoot.

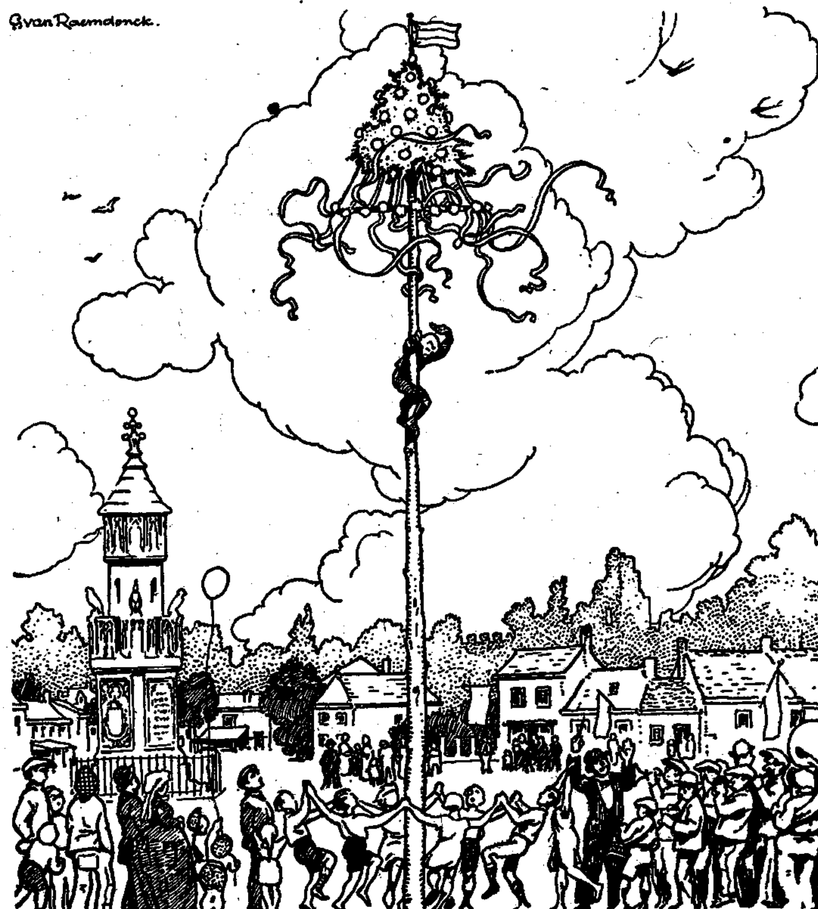
Uit deze Utrechtsche en Haagsche historische feiten blijkt reeds hoe Meiboom en schuttersstang in de Meifeest-viering innig met elkaar verbonden waren, ja feitelijk een twee-eenheid vormden. De Zonnevogel, tevens symbool der vruchtbaarheid, moest worden veroverd en hij, die als beste schutter dit symbool wist te bemachtigen, werd in de vereering zijner medeburgers verheven tot de waardigheid van koning, zooals we dit nog altijd kennen in de honderden schuttersgilden, welke het Nederlandsche boerenland tot op dezen tijd in zijn volksche samenleving heeft bewaard.

Zinrijk is daarom ook aan het Meifeest van den Arbeid wedstrijden te verbinden, waarvoor alweer de onderzoekingen op volkskundig gebied een aantrekkelijk feestmateriaal kunnen verschaffen.

Zoo kan in den grooten Meidag-optocht de gezamenlijk-beleefde vreugde worden gedemonstreerd in het uitdragen der gemeenschapsgedachte van den arbeid.

Als een variant op een bekend gezegde geldt hier: „Toon me, hoe ge feest viert en ik zal zeggen, welke cultuur uw volk bezit".

FEESTELIJKE MEI-DEN-PLANTING OP HET GRONDELPLEIN TE VALKENBURG

. . . Evenwel: dit levensbewustzijn zelf is niet eenvoudig . .

Jeroen Bosch: Bezoeking Sint Antonius (detail)

KUNSTBEGRIP

DOOR HENRI BRUNING

Grosze Schwarzkünstler müssen wo wirken im Wind,
Welche Tag und Nacht magisch vermengen
Und immer dorthin die Blicke drängen,
Wo die wahren Geister der Stadt gar nicht sind . . .
Hans Carossa (Der alte Taschenspieler)

„Jedes Bon-mot, das ich sage, kostet mir eine Börse voll Gold", bekende Goethe eens aan Eckermann, en hij zeide daarmede slechts, dat het leven, gewijd aan de kunst en de gedachte, zoozeer den geheelen mensch opeischt, een zoo exclusieve, jaloersch-geconcentreerde aandacht vergt, dat men er alleen dan iets groots en blijvends in kan bereiken wanneer men in de gelegenheid is zichzelf volledig en durend in te zetten. Daarvoor moet men echter (o.m.) geld hebben, véél geld zelfs, of, wat hetzelfde is: men moet er veel (vaak bittere) armoede voor over hebben. In het leven, gewijd aan de kunst en de gedachte, krijgt men geen enkel resultaat toegeworpen. Elk bereiken wordt duur — met een volstrekte dienstbaarheid, met goud dus of armoede — betaald.

Maar zooals de scheppende kunstenaar niets cadeau krijgt, zoo krijgt ook de lezer of beschouwer niets cadeau. Men moet niet meenen, dat wat de verworvenheid van vele, vele jaren bezield en gespannen (ook ingespannen en uitputtend) leven werd, van een leven tevens, dat reeds van nature werd voorbestemd (en afgestemd) om de verre en geheime gebieden van de kunst en de gedachte binnen te gaan, de nebenbei zich toegeëigende verworvenheid kan worden van enkele (of vele) verloren oogenblikjes. Men moet niet meenen, dat waar de kunstenaar zich levenslang en volledig moest inzetten om te verwerven wat hij verwierf, de beschouwer zich wel de weelde kan veroorloven zijn eigen plaisante of minder plaisante, zijn op geen diepere werkelijkheid ernstig gerichte society- of promotie-leventje te leiden en intusschen de ontroeringen kan gaan verstaan waaruit de groote scheppingen van den menschelijken geest geboren worden. Men moet niet meenen, dat *hij* als het ware *gratis* deelgenoot wordt. Hij blijft dan een buitenstaander, — ofwel met de brute aanmatiging van den verachter, ofwel met het looze en vooze enthousiasme van den „ingewijden" snob. Hij is en blijft iemand wiens oordeel (wiens „bewondering" of minachting) volmaakt onbelangrijk is: het oordeel van een buitenstaander en volmaakt onbevoegde.

Als Goethe op 40-jarigen leeftijd een drama schrijft, heeft hij precies veertig jaar noodig gehad om tot het niveau te rijpen waarop dat kunstwerk in hem ontstaan kon, en vele, vele jaren gedurende welke hij, met geheel zijn wezen, eenzelvig en trotsch, exclusief en gespannen gericht stond op het zenith der werkelijkheid, die hij te doorgronden trachtte. Als Rembrandt op 40-jarigen leeftijd een landschap schildert, heeft hij precies veertig jaar noodig gehad om op dát (hooge) niveau van menschelijk leven geïnspireerd te kúnnen worden, om zijn zintuigenleven en zoo ook zijn bewustzijnsleven zoodanig te verfijnen, te verhelderen dat een schepping van een dergelijken vorm

en inhoud mógelijk kon worden: organisch, levend en als vanzelve in hem ontstaan kon. — En om als — altijd tien maal minder geniaal — toeschouwer iets van het wonder te verstaan dat met een dergelijk kunstwerk gewrocht werd, om eenigszins het bewustzijnsleven te kunnen verstaan en benaderen dat hier gestalte nam, moet — hoe dan oók — het eigen ziele- en zintuigenleven in hooge mate verfijnd en verhelderd zijn geworden, en men moet — hoe dan ook — in de nabijheid van eenzelfde zenith van leven getoefd hebben. Men moet niet meenen, dat, als men zijn heele leven aan andere zaken wijdt, als men zich met de problemen van het leven, van den geest en van de ziel nooit dieper of slechts terloops heeft ingelaten, als men zelf zelfs geen flauw vermoeden heeft van de zoo intense, bewogen en durende levensspanning waarin het probleem der werkelijkheid den kunstenaar stort, men de kunst ánders kan verstaan dan oppervlakkig, grof, d.w.z. niét. Men moet, hoe dan ook, gelééfd hebben: en men moet geleefd hebben zooals een edelbesnaard en voornaam (kwetsbaar en helder) mensch leeft (in de groote, dramatische en werkelijke spanningen van dit aardsch bestaan) om datgene te kunnen verstaan wat eveneens het product was van een gevoelige, heldere en hevige reactie op de wereld rondom.

Men vergisse zich echter niet! Men meene niet, dat dit gevoelig en helder reageeren het voorrecht is van den „intellectueel" of van den zoogenaamd „kunstzinnigen mensch" (twee creaturen die gemeenlijk het aankijken niet waard zijn); dit is allermínst het geval. De lévenden, de gevoeligen, die door het leven gebrandschat en geteisterd worden („Der Mensch muß wieder ruiniert werden" zei Goethe) en door deze confrontatie met een harde en bittere werkelijkheid tot een natuurlijke, en dan altijd diepe, levensbezinning of levenswijsheid geraakten, vindt men — zij het weinig overvloedig — in álle kringen eener samenleving; deze bezinning en wijsheid zijn van geen stand en van geen eruditie (twee vernisjes) afhankelijk. Terwijl de intellectueelen (evenals het meerendeel der menschen) schuilevinkje spelen met het leven omdat zij voor n'importe welken bitteren ernst noch moreel noch geestelijk gewápend zijn, worden de gevoeligen hardhandig door het leven aangegrepen en tot bezinning, d.w.z. tot *verstaan* gedwóngen.

Vervolgens: Om de schoonheid van een gedicht te verstaan moet men niet slechts het levensbewustzijn, dat daarin zijn gestalte kreeg, verstaan, men moet ook door en door gevoelig zijn voor het vers of, anders gezegd, men moet een zeer gevoelige ontvankelijkheid bezitten voor den klank, het rhythme, het poëtisch en geestelijk gehalte van een beeld etc. Anders gaat het wonder van het wonder aan den lezer voorbij — op dezelfde wijze als veel wijsheid en vele wonderen ons ontgingen toen wij nog jong en zorgeloos waren (en toch zooveel meenden te verstaan — en misschien ook wel werkelijk reeds verstonden toch). Een onbestemde (ongerichte en verwaarloosd gebleven) hang naar schoonheid — hoezeer den mensch ook ingeschapen — is niet voldoende. Gevoel voor de noblesse eener verhouding, van een lijn, een volume, een contour (datgene waarin zich vaak de inhoud van een plastiek verraadt), gevoel voor de noblesse van het geringste détail (een plooienval, een hand, een sieraad), dat alles wordt met een onbestemden en verder niet gecultiveerden (en dan snel verruwden en ontaarden) hang naar schoonheid niet verworven. Er is niets in dit leven dat men cadeau krijgt (tenzij een onbruikbare potentie): elk talent en elke gave, ook elke ontvankelijkheid, moet men gestadig en levenslang ontwikkelen, verfijnen, verscherpen, en datgene wat geldt voor de gaven eener lagere levensorde geldt stellig in nog grooter mate voor de hoogere levensgaven.

Ik wil maar zeggen: het is niet zoo heel vreemd, het is zelfs normaal, dat er een kunst bestaat welke buiten de waardeering van het meerendeel der menschen (dat nu eenmaal te veel andere besognes aan het hoofd heeft en te anders gerichte gaven bezit) omgaat en welke desondanks bestaansrecht heeft, kunst voor welke het meerendeel der menschen geen ontvankelijkheid kan opbrengen, kunst welke zich voor het meerendeel der menschen met waardelooze, levensvreemde (hún leven vreemde) interesses bezig-

. . . . de noblesse van een détail,
een plooienval, een hand, een sieraad . . .

Rembrandt: Aristoteles (détail)

houdt, kunst welke voor het meerendeel der menschen iets onverstaanbaars én (werkelijk) overbodigs blijft. Het bestaan eener dergelijke kunst is *normaal* én: noch voor de menschen, noch voor de kunst...... een schande.

Het is nu eenmaal onvermijdelijk, dat iemand die zich levenslang exclusief met de dingen van den geest bezighield, deze aangelegenheden ánders, béter, „onverstaanbaarder" verstaat dan iemand die zich daarmede slechts zeer terloops kon occupeeren; het is onvermijdelijk, dat iemand, die gedwongen werd zijn vorm-gevoel dagelijks te vervolmaken, het vorm-schoon en deszelfs geheimen gevoeliger en geheimzinniger ondergaat en verstaat dan iemand wien dergelijke zaken in zijn verloren oogenblikken als het ware moeten zijn komen „aanwaaien" (hetgeen niet gebeurt). Maar, omgekeerd, is het eveneens onvermijdelijk, dat iemand wiens geestelijk en artistiek bewustzijnsleven in de lagere (of laagste) regionen moest blijven toeven, het betere en hoogere niét verstaat, dat hij dat betere en hoogere òf als een vernedering òf als ijdele lariefarie ondergaat, én: dat hij zich aangetrokken gevoelt tot datgene wat op zijn eigen (lage, lagere, laagste) niveau aan geestelijk en artistiek bewustzijnsleven werd „bereikt", *dat hij dát als dé schoonheid bewondert.* Doch men zal dan wel begrijpen, dat het oordeel van dien mensch (en dat is vrijwel de normale mensch) over scheppingen, die zoozeer buiten zijn beperkte gezichtsveld liggen, ook van nul en geener waarde, van volstrekt geen tel is.

Er is een kloof, en een zeer diepe.

Die kloof, zegt men, moet gedempt worden, en men decreteert, als ware dit een oplossing: kunst moet eenvoudig zijn.

Inderdaad, kunst moet eenvoudig zijn! Zulks eischt de kunst zelf daar zij een helderste expressie is. Doch men heeft een zeer betwistbaar begrip van den eenvoud als men meent dat kunst door grooteren eenvoud ook een grootere verstaanbaarheid oplevert. Alle groote kunst vertegenwoordigt een summum van eenvoud, in dien zin, dat Michel Angelo, Rembrandt of Vermeer zich niet eenvoudiger, verstaanbaarder hadden kunnen uitdrukken dan zij deden: zij brachten hun levensbewustzijn even klaar en zuiver tot uitdrukking als geschiedde in die heldere en verstilde beelden der Grieksche Oudheid. Evenwel: dit levensbewustzijn zelf (van Michel Angelo of Rembrandt) was niet eenvoudig, niet voor iedereen verstaanbaar, evenmin als dat van Vermeer, als dat der Grieksche beeldhouwers, als... een werkelijk levens-bewustzijn überhaupt. Het niet-eenvoudige levensbewustzijn kan niettemin tot een eenvoudig hándelen leiden, tot een eenvoudig en begrijpelijk levensgedrag, tot eenvoudige en begrijpelijke levenseischen, en in al deze zaken zijn de bewustzijnsmenschen begrijpbaar, in al deze zaken kan er, tusschen den bewustzijnsmensch en de overigen, een gemeenzaamheid, een gemeenschappelijkheid ontstaan. Maar daar, waar zich hun laatste en diepste vermoeden uitspreekt (datgene dus waaruit die verstaanbare handeling èn die onverstaanbare kunst voortsproten) zijn zij óngrijpbaar — althans voor het meerendeel.

Hebben wij met het bovenstaande het bestaan en bestaansrecht verdedigd eener kunst, welke voor zeer velen geen reëele levensbeteekenis bezit of zelfs maar kán bezitten, — een volgende maal willen wij trachten het probleem kunst en volk nader te belichten. Want aanvaarden wij het goed recht eener kunst welke het meerendeel der menschen niets zegt, een kunst, welke wij echter niet dáárom laatdunkend als waardeloos wenschen afgebekt te zien, — het volk heeft recht op kunst, en op één zeer schoone kunst — vele malen schooner dan die waarmede het thans wordt afgescheept en bedrogen. Ook het volk moet weer tot een schoonheidsverstaan worden „opgevoed", doch tot een ander verstaan dan degene voorstaat, die het niet verdraagt dat ook een onverstaanbare kunst bestaansrecht heeft. En tevens moet het volk weer zoo worden, dat het zelf een werkelijke *kunst* (i.c. een volkskunst) kan voortbrengen.

Ik acht deze laatste problemen zelfs dé problemen. In dien zin, dat (om haar een oogenblik zoo te noemen) de „groote kunst" bij wijze van spreken nooit in gevaar verkeert en dus ook nooit een probleem oplevert (zij vindt wel altijd haar — weinige — verstaanders èn haar — weinige — voortbrengers). De volkskunst echter, de kunst van en voor het volk, werd, en wordt nóg, op duizendvoudige wijze bedreigd en vernield, en zoo ook: de ontvankelijkheid van het volk voor een volksche kunst.

Het Muziekgilde
DER NEDERLANDSCHE KULTUURKAMER

DOOR HENDRIK RIJNBERGEN

Bij het aanvaarden van mijn benoeming tot Leider van het Muziekgilde der Nederlandsche Kultuurkamer wil ik voorloopig in een korte algemeene beschouwing verklaren, waarom ik de oprichting van het Muziekgilde voor de Nederlandsche musici en het Nederlandsche muziekleven een zegen van onzen nieuwen tijd noem, en waarom ik in het leiderschap van het Muziekgilde een uitzonderlijk mooie taak zie.

Er is een tijd geweest, waarin de muzikant, in Nederland zoowel als elders, als een geestelijk minderwaardig wezen werd beschouwd. Maar toen hij eenmaal als musicus getoond en bewezen had, dat hij krachtens aanleg en roeping, opleiding en ontwikkeling, in staat bleek schoonheid van kunst in het leven zijner medemenschen te brengen, begon men hem als kunstenaar welkom te heeten. Al beschouwde men hem als een uitzonderlijk vreemd wezen, men erkende in hem dan toch eindelijk den kunstenaar. Maar men ontkende of verwaarloosde in hem zijne maatschappelijke rechten als mensch, waarom men hem zelf in bepaalde kringen met voorbedachten rade een onmaatschappelijk mensch noemde. Zoo voelde de toonkunstenaar, in weerwil van zijn cultureele roeping en taak temidden van de maatschappij, zich eenzaam en hulpeloos. Dit bracht hem tot het streven naar vereeniging met beroepsgenooten en door middel van zulke vakvereenigingen zocht hij bescherming van zijn beroep bij de Overheid. Maar tevergeefs. De tijden bleken nog niet rijp voor erkenning en bescherming van cultuurwerkers. Er moest in onze samenleving zich nog eerst een revolutie voltrekken, een revolutie, die alles omvaamt en waarbij allen betrokken zijn, alle hand- en hoofdarbeiders, alle cultuurwerkers en kunstenaars, dus ook de musici.

Deze revolutie is thans in vollen gang. En haar voltrekking is even beslissend als onweerstaanbaar. Ook in Nederland, dat zoo hardnekkig aan het verleden vasthoudt en daarom zoo moeizaam in het heden medewerkt. De toekomst zal echter bewijzen, dat de opbouw van de Nederlandsche Kultuurkamer en haar Gilden een gebeurtenis is van diep ingrijpende en verstrekkende beteekenis voor ons Nederlandsch cultuurleven. Zoo zal het Muziekgilde, wanneer het eenmaal als een, in het omvangrijk en veelzijdig muziekleven wortelend, levend organisme zich tot volledige werkzaamheid ontplooit, de Nederlandsche muziek-cultuur tot ongekenden bloei brengen. Immers, wanneer de sociaal-economische positie van de musici door het Muziekgilde zoodanig verzorgd en verzekerd wordt, dat de toonkunstenaars hun aandacht en toewijding, inplaats van aan hun kommervol en onzeker bestaan, aan hun roeping en taak als cultuurwerker kunnen besteden, dan is daarmee meer bereikt en te beleven, dan vroeger door de musici als onbereikbaar ideaal vergeefs gedroomd werd. Want niet alleen de sociale positie van den musicus, maar tegelijk ook het cultureele belang van het muziekleven, van onze landgenooten, van Nederland, wordt zoodoend bevorderd. En zoo is naar mijn overtuiging voor het Muziekgilde de in beginsel beste en zekerste weg naar het doel: eerst het noodige, dan het hoogere, d.w.z. eerst het sociaal-economische en dan het muziek-cultureele. Niet omdat het een meer dan het ander noodig is, maar eenvoudig omdat men van iemand, die tegen een hongerloon voor zijn gezin moet werken, niet in de eerste plaats meer belangstelling, aandacht en toewijding kan verwachten of verlangen voor de muziek-cultureele vraagstukken.

Wanneer bijvoorbeeld de orkest-musicus tengevolge van een ontoereikend salaris, zooals het vroeger was, naast zijn orkestplichten nog allerlei andere werkzaamheden moet waarnemen om toch in het onderhoud van zijn gezin te kunnen voorzien, dan kan het hem koud laten of hij al dan niet een Nederlandsch of een nieuw muziekwerk te repeteeren krijgt, en dan zal hem niets belangrijker schijnen dan de vraag, of de repetitie wel tijdig genoeg zal eindigen om met zijn voor hem en zijn gezin zoo noodzakelijke andere werkzaamheden te kunnen voortgaan. Zoo is dan ook duidelijk, dat de sociaal-economische vraagstukken niet op zichzelf staan, maar wel degelijk aan de muziek-cultureele problemen verbonden zijn. Immers door bescherming van het toonkunstenaarsberoep en door sociaal-economische verbetering van de positie der musici moeten en zullen grootere vreugd in den arbeid, meer toewijding aan het arbeidsdoel, en dus ook hooger resultaat van het streven naar verheffing van het muziek-cultureele peil bereikt worden.

Eigenlijk zie ik de behartiging van beide belangen door het Muziekgilde zoo. Naar de zijde der musici treedt het Gilde beroepsbeschermend op en naar de

zijde van het muziekleven cultuurbeschermend. En wel door voor de uitoefening van het muziekberoep betere levensvoorwaarden te scheppen of te bevorderen, maar anderzijds van de beroepsmusici vakkundig hoogere bekwaamheid te eischen of te bedingen. Ook in dit opzicht heeft het Muziekgilde een taak van beteekenis te volbrengen, namelijk in de muziekpractijk tegen beunhazerij of ongeschiktheid te waken en in het algemeen de cultureele ontwikkeling van het muziekleven te bevorderen. Ik zie daarom in het leiderschap van het Muziekgilde, en hierbij zijn alle overige leiders en bestuurders inbegrepen, een mooie, doch ook zeer omvangrijke taak. Want wanneer het Muziekgilde de beroepsmusici straks in componisten, dirigenten, solisten, orkestmusici, muziekpaedagogen en amusementsmusici zal hebben gegroepeerd en deze groepen categorisch weer zal hebben onderverdeeld, dan zal blijken, dat elke groep en elke afdeeling dier groepen een eigen en dus ander complex van belangen ter behartiging meebrengt. Sociaal-economisch zullen bijvoorbeeld allerlei contractueele verbintenissen aan de orde komen, van componisten met uitgevers, van dirigenten, solisten en orkestmusici met concertinstellingen, van muziekpaedagogen met instellingen van muziekonderwijs of lesnemend publiek, van amusementsmusici met desbetreffende werkgevers. Vakkundig en muziek-cultureel komen weer evenzeer verschillende belangen de aandacht vragen, zooals bijvoorbeeld voor componisten de propaganda voor Nederlandsche muziek, voor dirigenten en solisten de programma-samenstellingen, voor orkestmusici het prestatie-vermogen en de staat van dienst, voor muziekpaedagogen de examens en het onderwijspeil, voor amusementsmusici het niveau der ontspanningsmuziek, voor allen de opleiding en de bekwaamheidseischen. Van de velerlei belangen noemde ik er slechts enkele, want in aantal zijn zij niet te overzien, en daarom zullen zij ook niet gelijktijdig aan de orde kunnen worden gesteld. Er is een geweldige achterstand in te halen, en daartoe is tijd noodig. Zoo kan het nog lang duren, alvorens de zegeningen van het Muziekgilde door alle belanghebbende beroepsmusici beleefd en erkend zullen worden. Maar wat onmiddellijk door het Muziekgilde zal worden gepropageerd om het grootsche doel toch eenmaal te bereiken, dat is, dat men geen rechten kan laten gelden zonder zijn plichten te erkennen en te vervullen. Dit wil zeggen, dat het Muziekgilde de sociaal-economische lotsverbetering der beroepsmusici zal bewerkstelligen, maar niet zonder tegelijk ook vakkundig en muziek-cultureel hoogere eischen aan de uitoefening van het beroep der musici te stellen. Het is het recht en daarom tevens de plicht van den Staat door het Muziekgilde der Nederlandsche Kultuurkamer deze eischen te doen stellen. Ter bevordering van de muziekcultuur in Nederland.

De bevordering van de Nederlandsche muziekcultuur strekt zich nog veel verder uit, want zij omvat, behalve de belangen der beroepsmusici en daaraan verbonden belangen van het concertwezen en den muziekhandel, die eveneens in het Muziekgilde gegroepeerd en onderverdeeld worden, ook de belangen van de dilettanten of amateurs, van de leeken. En zoo is er in het Muziekgilde ook een afdeeling: Volksmuziek, die de dilettant-muziekvereenigingen, de harmonie- en fanfare-gezelschappen en de koren in Nederland omvat. Honderden vereenigingen met duizenden leden, die evenzeer ter behartiging van velerlei belangen aandacht en toewijding vragen. Immers ook zij nemen deel aan de Nederlandsche muziekcultuur. En niet in geringe mate. Ja, in aantal deelnemende Nederlanders vormen zij zelfs een geweldige meerderheid. Duizenden en nogmaals duizenden zijn betrokken bij het toekomstig verheffende, verdiepende en veredelende werk van het Muziekgilde der Nederlandsche Kultuurkamer. Over dit omvangen invloedrijke gebied van ons Nederlandsche muziekleven kan een ander maal geschreven worden.

Ik heb ditmaal het accent willen leggen op de belangen der beroepsmusici bij een goed functionneerend Muziekgilde, omdat ook met deze groepen zal worden aangevangen, maar heb toch hopelijk tevens wel duidelijk gemaakt, waarom ik de oprichting van het Muziekgilde voor de Nederlandsche musici en voor het Nederlandsche muziekleven als een zegen van onzen nieuwen tijd beschouw.

In deze overtuiging aanvaard ik mijn benoeming als Leider.

George Kettmann:

DAG VAN DEN ARBEID

I

Gekorven breede handen — wèrkershanden,
geduldig bij 't besturend helder oog,
waar 't hoofd zich uren over d' arbeid boog
en dwong den beitel recht-toe langs de randen

van 't vleezig hout — een Man die overwoog
en deed meteen — hoe héérschten deze handen
en maakten met zoo vasten ernst te schande
die 't werk verachten in hun voos betoog.

Die handen deden. Was er méer en beter
voor wie, den chaos schouwend, orde zocht?
— hier staan beschaamd de spotter en de weter.

Het schip en 't huis zijn in den dag gewrocht,
voltóóid, bevolkt door lief en leed — wie heet er
een grooter Koning dan wie werken mocht?

II

Van bloesems wit getooid en 't vlammend rood
gewaai van vlaggen, hooger uit de stoeten,
staan nu de steden om de zon t' ontmoeten
geopend naar de akkers van ons brood.

Wie heeft er dorst — wie heeft vermoeide voeten,
nu 't feest van Mei klaroent na zóóveel nood,
toen wij gevang'nen waren? — eind'lijk vlood
het Goud, waarvoor het werkend volk moest wroeten.

En lachend met ons, schuldloos als ze zijn,
trekken de kind'ren naar de groene weide,
waar lente danst in wind en zonneschijn.

O, jáarlijks kwamen zij in vroeger tijden
met hunk'rend hart, maar 't bleek na één dag schijn
— nu eind'lijk is dit feest een zelf-bevrijden.

III

Met breede borst, den blonden kop geheven,
zoo rijst — gebeeldhouwd — op zijn eigen grond
de man, die gist'ren op de vuurplaat stond
en bùkte, vloekend over 't groez'lig leven.

De ònwil wil geworden, zoo verstond
ineens zijn wezen de triomf tot geven
en werd hij vrij. Zoo wordt zijn bloed gedreven
door dat wat werk'lijk adelt: Arbeidsfront!

De macht is niet de stoel, waar willekeur
breed-uit de wetten leest en wil verzoenen
het goede en 't kwade, voos en zonder kleur —

de macht is als een opengaande deur,
waar Arbeid op het marschlied van millioenen
de ruimt' in schrijdt wat of er ook gebeur'.

CULTUREELE TAAK VAN DEN NEDERLANDSCHEN ARBEIDSDIENST

DOOR FRITS SAMPIMON

Verscheidene malen heb ik een bezoek gebracht aan de kampen van den Nederlandschen Arbeidsdienst, om daar een radio-reportage te maken over het leven en streven der Arbeidsmannen.

En die reportages maakte ik graag, want ik wist, dat datgene wat ik in die kampen van onzen Arbeidsdienst met de microfoon opnam, door de luidsprekers zou klinken in duizenden, honderdduizenden huiskamers en den weg zou weten te vinden naar de harten van de luisteraars. Want daar in die kampen heerschte eenvoud, eensgezindheid en liefde voor eigen volk en bodem.

INPOLDERING AAN 'T IJSELMEER | KAMP WORKUM

Alvorens dieper in te gaan op de cultureele taak van den Arbeidsdienst, wil ik in het kort de totstandkoming van den Nederlandschen Arbeidsdienst en zijn doel en wezen schetsen.

De individualistische strijd maakte dat in ons volk de onderlinge waardeering voor elkanders werk geheel verloren ging. De eerbied voor den handenarbeid en de verbondenheid met den eigen vaderlandschen bodem verdwenen. Van den zoogenaamden intellectueel tot den simpelsten kantoorbediende toe, keek men vol minachting en hoogmoed op den handenarbeider neer, die hierop met evenredige haat en verachting antwoordde. Dit leidde tot volksverdeeldheid en volksversplintering, waaruit niets goeds en groots geboren kon worden. Zoowel cultureel als economisch leed ons volk hierdoor groote schade.

De arbeider ging den arbeid als een vloek en een straf, in het gunstigste geval als een bittersmakende noodzakelijkheid, beschouwen, want men ontnam den arbeid alle zedelijke waarde en beroofde den arbeider van zijn eer. De materialistische handelsgeest van het liberalisme beschouwde den arbeid, den arbeidenden mensch en den bodem als koopwaar.

Een kleine tien jaar geleden had de werkloosheid in het „rijke" Nederland dergelijke afmetingen aangenomen en nam de criminaliteit onder de werklooze jeugd dermate toe, dat men zich genoopt voelde comité's tot bestrijding hiervan op te richten.

De verderfelijke individualistische en materialistische mentaliteit van dien tijd blijkt wel heel duidelijk uit de toelichting, die werd gegeven op de vergoeding die men den werkloozen wilde verstrekken:

„Daar men echter van niemand gehoorzaamheid kan vergen zonder dat hem daarvoor iets geboden

wordt, wordt den deelnemers een vergoeding gegeven......"

Verschillende vakbonden en andere organisaties gingen er in de volgende jaren toe over om kampen op te richten „voor het bezighouden van de werkloozen".

Ja, de werklooze jeugd moest bezig gehouden worden, maar dat moest dan oordeelkundig geschieden. En zoo kon men dan in Limburg een kamp voor jeugdige werkloozen vinden, waar de protestantsche jongens een bruinen overall droegen en de katholieke een blauwen, want men moest de schapen toch immers goed van de bokken scheiden. Een hek van prikkeldraad voltooide deze afscheiding van de blauwe en bruine „Nederlanders" en redde hun ziel!

Bij dit muffe vierzuilensysteem stak de jonge, krachtige en gezonde Deutsche Reichsarbeitsdienst wel gunstig af.

Reichsarbeitsführer Konstantin Hierl gaf den Duitschen Arbeidsdienst tot fundament het nationaalsocialisme. In dezen arbeidsdienst werd de jonge Duitscher weer tot gemeenschapsmensch, volksbewust en volksverbonden. Konstantin Hierl formuleerde de gedachte, die aan den Deutschen Reichsarbeitsdienst ten grondslag ligt, eens als volgt:

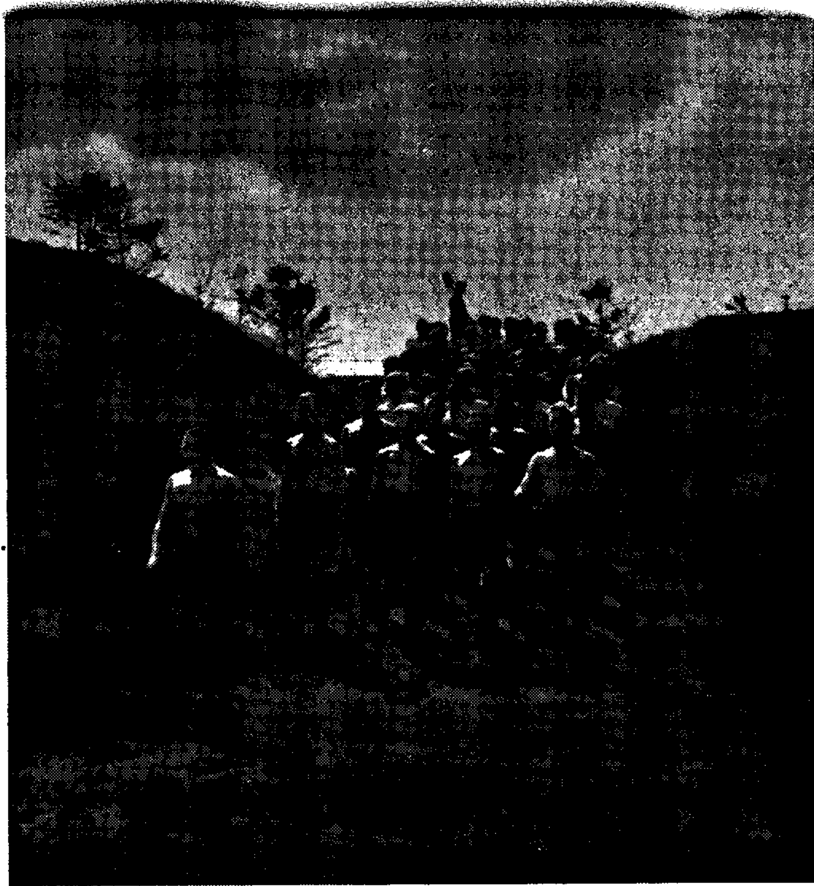
„De Arbeidsdienst is dienst voor het Duitsche volk, niet alleen, omdat hij den Duitschen bodem bewerkt, opdat 2 korenhalmen zullen groeien waar er voorheen slechts 1 groeide, maar vooral omdat hij ook den jongen Duitschen mensch bewerkt, opdat ook deze levende akker dubbel rijke vruchten zal dragen voor ons volk."

Op 3 Maart 1941 gaf rijkscommissaris dr. Seyss-Inquart opdracht tot oprichting van den Nederlandschen Arbeidsdienst. In een te Amsterdam op 12 Maart 1942 gehouden rede zei de Rijkscommissaris over dezen nieuwen Arbeidsdienst o.m.:

„De Arbeidsdienst moet de jonge menschen van een bepaalden leeftijd, zonder acht te slaan op rang of stand, tezamen brengen, waarbij het voortreffelijke opvoedingsmiddel, de arbeid en het werken aan den bodem, als grondbeginsel wordt aangenomen. Daarbij komt een opvoeding in discipline. Kortom in dit halve jaar vergeet een ieder van welke afkomst hij is en gevoelt hij zich slechts een zoon van zijn volk, wien waardeering voor werkelijken arbeid wordt bijgebracht. Ik geloof, dat deze grondbeginselen overal gelijk zijn, tenminste in alle Germaansche landen.

Dat de jonge menschen er zich daarbij van bewust moeten zijn, dat het gaat om den Vaderlandschen bodem en dat in de gemeenschappelijke opvoeding de mooie volksche liederen worden gezongen, dus dat deze opvoeding in den Nederlandschen Arbeidsdienst op Nederlandschen bodem en onder de opwekkende klanken van Nederlandsche liederen geschiedt, is duidelijk.

Te betoogen, dat de Arbeidsdienst in dit opzicht Nederlandsch moet zijn, is overbodig, want het resultaat van opvoeding tot het volksche bewustzijn is overeenkomstig het wezen van den Arbeidsdienst."

OCHTENDSPORT

En zoo is thans de Nederlandsche Arbeidsdienst, na het doormaken van de verschillende kinderziekten, uitgegroeid tot een staatsschool, waardoor de geheele Nederlandsche jeugd zal gaan. Gezamenlijk delven in dezen Arbeidsdienst de zoon van den jongen fabrieksdirecteur en de jonge fabrieksarbeider, de jonge Nederlanders dus van alle rangen en standen, met de spade in de hand het graf voor den klassenhaat. Zij vatten kameraadschap voor elkander op en leeren elkaars arbeid weer waardeeren. Zij leeren weer de liefde voor volk en bodem en het zal hun duidelijk worden, dat niet beroep en afkomst toonaangevend zijn bij de beoordeeling van den mensch, doch wel het karakter van den enkeling en de plichtsvervulling en dienstbaarheid, die hij voor de gemeenschap aan den dag legt. Zij leeren inzien, dat het belang van het persoonlijk „*ik*" moet wijken voor het *algemeen belang* en dat de waarachtige kameraadschap een der voornaamste peilers is van een gezonde volksgemeenschap.

In den Nederlandschen Arbeidsdienst heeft de handenarbeid weer de eere-plaats herkregen, waar hij recht op heeft en wordt de Nederlandsche jeugd ervan doordrongen, dat de arbeid de kroon der Schepping vormt en de bodem ons heilig is.

Een groote en grootsche taak op cultureel gebied heeft de Nederlandsche Arbeidsdienst te vervullen.

Ik houd niet van die kunstenaars, aan wier uiterlijk men direct al kan zien, dat zij „kunstenaars" zijn. Dit is dan nog zeer euphemistisch uitgedrukt, want eigenlijk heb ik een diepen afschuw van die dichters en schilders met lang haar, dat tot op hun schouders komt en met hun zonderlinge kleedij.

Vooral in den huidigen tijd kunnen wij al dit bizarre en onvolksche gedoe missen. De werkelijkheid mag niet ontvlucht worden en de kunst moet gezond en natuurlijk zijn.

Maar dan moet ook de kunstenaar zelf gezond en natuurlijk zijn en zich één voelen met het Nederlandsche volk en eerbied bezitten voor den vaderlandschen bodem.

Hier ligt dus een belangrijke taak voor den Nederlandschen Arbeidsdienst. Deze dient de Nederlandsche jeugd te vormen tot een harmonisch geheel, zoowel naar lichaam als naar geest. Positieve en zedelijke waarden worden in dit staatsinstituut door middel van den arbeid voor land en volk geschapen.

Den Arbeidsdienst staan hiertoe de volgende middelen ter beschikking: de practische arbeid, de lichamelijke ontwikkeling, het heemkundig en nationaal-politiek onderricht, de marsch- en orde-oefeningen, de inwendige dienst en de juiste besteding van den vrijen tijd.

Het heemkundig- en nationaal-politiek onderricht doet den arbeidsman een juist inzicht verkrijgen in de levensvraagstukken van eigen land en volk. Zijn leven en werken temidden van een bepaald gedeelte van ons volk (de kampen van den N.A.D. zijn over het geheele land verspreid) brengt hem waardeering bij voor de gewoonten en gebruiken in die streek, waar het kamp ligt.

Van groote cultureele beteekenis is ook, dat de jonge man en de jonge vrouw (bij dit laatste denk ik aan den Arbeidsdienst voor meisjes) leeren hoe zij hun vrijen tijd behoorlijk moeten besteden. De juiste besteding van den vrijen tijd opent voor onze jeugd de poorten naar den cultureelen rijkdom. De Arbeidsdienst brengt de jonge menschen tot beoefening van onze volksche kunst. Slechts in een gezond lichaam kan een gezonde geest huizen; de Nederlandsche Arbeidsdienst brengt kunstenaars voort, die midden in het leven staan. Deze kunstenaars hebben op de handen eelt gekregen en weten nu werkelijk wat de begrippen volk en bodem beteekenen. Zij hebben nu persoonlijk gevoeld wat kameraadschap en arbeid aan den bodem voor den Germaanschen mensch beteekenen.

Zij behoeven nu in hun werkstukken, gedichten, schilderijen, enz., de werkelijkheid niet meer te ontvluchten en kunnen er nu zuiver begrip en gevoel inleggen.

En dan tenslotte nog het zingen in den Arbeidsdienst. De meeste Nederlanders schaamden zich tot nu toe om uit volle borst de nationale liederen te zingen. Onbekend maakt onbemind. Het was tevens een soort valsche schaamte. Maar toch keken zij vol afgunst naar de vroolijk voorbijmarcheerende Duitsche soldaten, uit wier luid gezang de zucht tot daden sprak.

Ook dit zingen moet echter geleerd worden en hiermede is de Nederlandsche Arbeidsdienst begonnen. In korten tijd leeren de arbeidsmannen korte, pittige liedjes en deze liederen zingen zij thans niet alleen met den mond; doch ook met het hart, want zij leggen er hun ziel in.

Het lied is voor deze mannen iets gaan beteekenen, het leeft voor hen. De onderlinge saamhorigheid wordt er door bevorderd en tevens wordt de arbeid er door verlicht. Onder het krachtige en vroolijke zingen worden vermoeide handen vergeten en worden bij het marcheeren de kilometers spelenderwijs afgelegd.

Ook het contact tusschen Arbeidsdienst en bevolking wordt door het zingen hechter. Zoo was ik het vorige jaar in Friesland, in Workum, voor een radioreportage en hoorde daar op het oude marktplein de arbeidsmannen zingen. Heel het dorp liep uit en weldra stonden jong en oud, rijk en arm op het pleintje te luisteren naar het gezang van deze jongens. Oude liederen herleefden en nieuwe schalden op. Eerst wat verlegen en afzijdig „ontdooiden" de Workumers al spoedig en tenslotte zongen zij dapper, vol plezier en toewijding, uit volle borst mee!

Ook de gedichten en liederen, die in de harten van de arbeidsmannen zelf opkomen, krijgen een kans. Inplaats van de dichters met fluweelen jasjes, flambards en zwijmelende oogen, zullen wij in de toekomst dus dichters en schilders krijgen: fier, recht op van lijf en leden, bruin verbrand door de zon en met helderen blik. In den Nederlandschen Arbeidsdienst wordt het lied een werkelijk volksbezit!

En zoo gaat dit Leger van den Arbeid zingend aan het werk, tot heil van volk en vaderland.

De foto's bij dit artikel zijn uit het archief van den Nederl. Arbeidsdienst.

LAURENS TUYNMAN — KINDERPORTRET — *Foto: A. Dingjan*

Laurens Tuynman

DOOR H. BUYS

Het is onmiddellijk te zien, dat Tuynman, wars van impressionisme, het statische element in den mensch van het Noorden liefheeft en in stede van den misleidenden buitenkant der dingen hun intrinsieke, psychische eigenheid tracht te doorgronden, het is waarneembaar, dat hij zijn verhouding tot het „universeele" schier minutieus heeft bepaald, het is zichtbaar, dat hij de opheffing van de tegenstelling subject-object bereikte, die het geheim schijnt van alle waarachtige kunst. Haalt Tuynman, zonder dit wellicht te beseffen of te erkennen, als het ware adem in de atmosfeer, die Mondriaan zuiverde, hij brengt in zijn werk ook den eigenaardigen muzikalen klank, die een Mondriaan even vreemd bleef, als de meeste van zijn architectonische complementen. Tuynman is een muzisch talent. Hij heeft zich ook inderdaad tien jaren aan de muziek gewijd, alvorens hij in 1936, na een ernstig ziekbed als het ware naar zijn oorspronkelijke uitgangspunt — de teekening — werd teruggedreven. Deze aarzeling tusschen beide uitdrukkingsmiddelen heeft ook Paul Klee gekend, maar hoe volkomen verschillend is de resultante. Kwam Klee tot een mystiek verhevigd, uiterst subtiel expressionisme, Tuynman's verdiept waarnemingsvermogen is aan de mannelijke zijde van zijn wezen gesublimeerd tot en omgezet in de ijle en brooze architectuur van een eenvoudig, maar met fijnen zin voor de verhoudingen en den klank der stille, doorschijnende dingen gecomponeerd stilleven met apothekersfleschjes, glas en pillendoos. Een simpel gegeven en picturaal be-

schouwd vatbaar voor belangrijke technische critiek. Niettemin schijnen deze roerlooze, even met kleur bepaalde dingen de roerlooze getuigen van de doorbraak van het universeele door het prisma der individualiteit. Een voorname geest met natuurlijke terughoudendheid spreekt uit dit kleine stilleven; het bleef volkomen vrij van affecten, wat niet van alle teekeningen kan worden gezegd. Tuynman's vrouwelijke pool is de meditatieve, maar ook waar hij droomt op papier behoedt een natuurlijk maatgevoel hem voor emotioneele excessen, waartoe zijn onderwerpen — met toewijding bespiede babykopjes, een kinderhandje met rinkelbel — ragfijn geteekend, gemakkelijk zouden kunnen leiden. Op een tentoonstelling, die het genootschap „Kunstliefde" te Utrecht onlangs van zijn werk hield, lag op een tafel onder glas een schets van een babyhoofdje, waarvan het lineament en de als het ware op ijs gekoelde spanning herinnering wekten aan Aubrey Beardsley. Uit deze in enkele oogenblikken gemaakte schets spraken een scherpe zin voor het essentieele van het lineament en een edele bewogenheid: de uiterst fijne signatuur van een belangrijk kunstenaar. Indien het werk uitvoeriger wordt en met groot geduld gedaan moet zijn, legt het getuigenis af van langdurige introversie en innerlijke verheldering. Een teekening „in memoriam" van het Lucas Bolwerk op de plek, waar thans de nieuwe schouwburg staat, met subtiele hand gemaakt, geeft in een min of meer Oostersche visie — Tuynman is in Oost-Indië geboren — het plantsoen met enkele banken en een merkwaardig, ijl, fragiel gebouwtje op den achtergrond, omhuifd door den dichten en toch doorschijnenden herfstachtigen ochtendnevel. Hier is niets meer zichtbaar van de gemakkelijkheid, waarmede hij de schetsen maakt. Dit is de uiting van de „âme en peine", het lange geduld en, ofschoon hier een bepaalde meditatieve invloed zichtbaar is, het getuigt van de groote scheppingskracht van den kunstenaar, dat zijn uiterst fijne „écriture" niet tot manier verstart. Hoewel de werkwijze zeer exact is, zoozeer, dat een gefotografeerd stilleven in olieverf alle hoedanigheden suggereert van een neo-empiristische teekening van sterk architectonisch karakter, toch ontbreekt het schier tot de grens der objectiviteit opgedreven intellectualisme, dat zoo menige hedendaagsche kunstuiting kenmerkt. Of, juister, zooals reeds terloops opgemerkt: het stijgt daardoor tot de sfeer, waar het de muziek, den klank ontmoet. Het is alsof in de glazen puurheid van gletschers in deze, soms even met kleur op een wit fond aangezette teekeningen, de zilveren toon van fluiten klinkt. Dient nog gezegd te worden, dat er in dit werk niets heroïeks is? Tuynman behandelt bij voorkeur de kleine dingen des levens, die zoo groot kunnen zijn: een paar uien, een weggetje naar Ysselstein, een schuitje, een blad van een begonia, een uitbottende magnolia, broze eierschalen, een slapend kindje, maar alles getransformeerd tot stilte en wijsheid. Wie gelijk Tuynman de stilte weergeeft, welke

LAURENS TUYNMAN

FLESCHJES

Foto: A. Dingjan

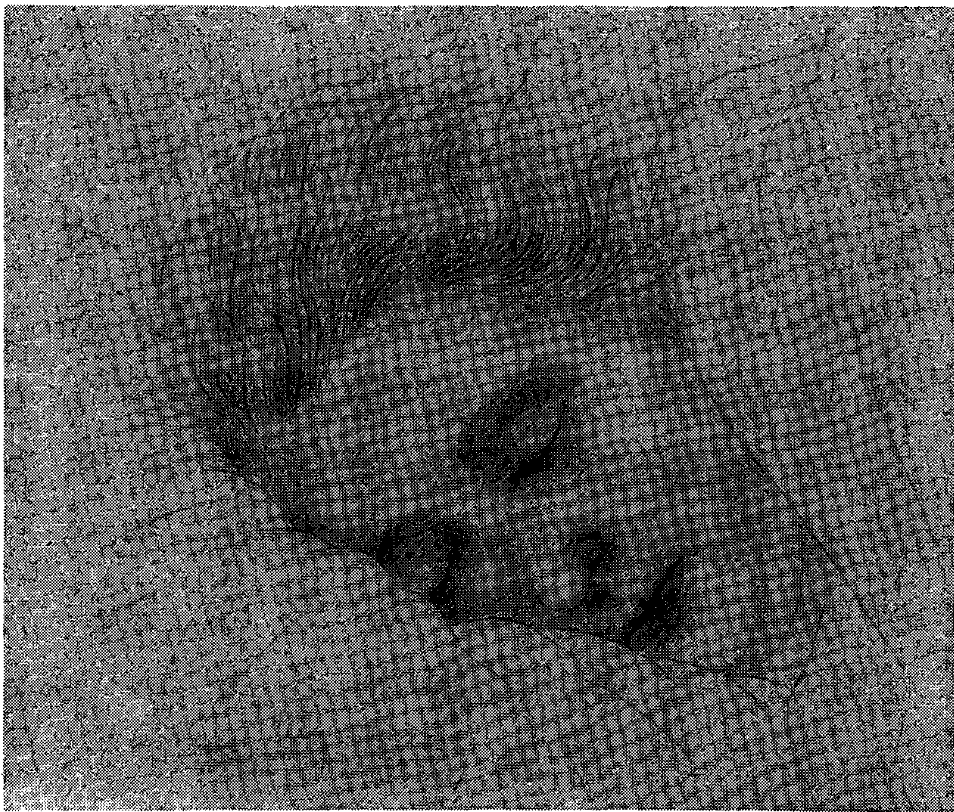

LAURENS TUYNMAN
PORTRET
Foto: A. Dingjan

om de dingen staat, moet zelf tot de groote stilte zijn ingekeerd; alleen voor dezulken is een zoo superieure omgang met de schoonheid weggelegd. Zelden maakt Tuynman de impressie van een vervluchtigend oogenblik. Hij vermijdt de snel voorbijschietende, veranderende schaduw, een typeerend moment, de toevallige groepeering van dingen. Een bijna heilige rust waart om de statische dingen, die hij uitbeeldt, er is geen jacht in de boomen, geen rilling doorbeeft er de atmosfeer. Hier het gemeenschappelijke ook met een Redon, een Latour en zoo menige andere van nu en vroeger: met een enkel voorwerp bewijst hij, in tegenstelling met de arrangeurs van groote composities vol drukte en figuren: dat niet de uiterlijke voorstelling, maar de innerlijke aandoening, die een kunstwerk overbrengt, beslist over zijn beteekenis. Tuynman is een kunstenaar, die de verinnerlijking en verinniging in zich heeft, welke alleen de psychische reïntegratie, waar-

aan wij behoefte hebben, zullen kunnen teweegbrengen; dit is het schoone ferment, dat hij in de samenleving uitdraagt.

Merkwaardig, dat deze figuur, die vol stille aandacht is, de behoefte voelt, temidden van de natuur op groot formaat te gaan schilderen en beeldhouwen. „Ik heb den indruk, dat ik de mogelijkheden van het papier heb uitgeput", verklaart hij.

LAURENS TUYNMAN
SLAPENDE VROUW
foto: A. Dingjan

TOONEEL *uit en voor eigen volk*

DOOR AUGUST HEYTING

Reeds talrijke malen is, ook door schrijver dezes, de wenschelijkheid uitgesproken, dat de overheid zich behoorlijk zou gaan bekommeren om een onzer grootste cultureele volksbelangen: het tooneel, in het bijzonder het eigenlandsch tooneel, waarvan zulk een groote opvoedende kracht kan uitgaan.

Er zijn subsidies, geenszins in overdreven mate, verstrekt aan gezelschappen zonder voldoende eischen van tegenprestaties op nationaal tooneelgebied. Vermakelijkheidsbelastingen werden ingevoerd, welke op het tooneel drukten, en waaruit de middelen werden gevonden voor subsidies aan enkele bevoorrechte gezelschappen. De andere gezelschappen konden dus aan die subsidies medebetalen. Een zonderlinge figuur!

Onze schrijvers werden in den steek gelaten, die moesten op goed geluk hun weg zoeken in dit door allerlei partijschappen opgegeten land, dat bovendien veel last heeft gehad van belemmerende jaloezieën, journalistieke machtsstellingen, sectarischen kerkelijken tooneelhaat en politieke propaganda. Gaat daarin nu maar eens je dartelen gang, Nederlandsche tooneelschrijvers! Waarbij nog niet eens gesproken is van het in ons volk gekweekte gebrek aan geloof in zichzelf.

Het overdreven individualisme der subjectivisten en der lyrici, die een dam vormden in letteren en pers, was voor de Nederlandsche dramatici niet gunstig en evenmin waren dit de sterke internationale, a-nationale en zelfs anti-nationale stroomingen. Er was op ons tooneel weinig belangstelling voor het karakteristieke volkseigene in hoogsten zin. Dit volkseigene kan zich zelfs zeer goed toonen in de behandeling van vreemde stoffen, bijv. in de Grieksche en Bijbelsche tooneelen van Vondel of Rembrandt. Men banne die daarom noch van ons tooneel noch uit onze musea. Het Nederlandsche onderwerp zal langzamerhand vanzelf een meer geliefde stof worden van onze tooneelschrijvers. Voorzeker diene men belangrijke drama's uit de Nederlandsche historie niet te weren, zooals te veel is geschied. De Nederlandsche drang naar mystiek zal echter niet alleen in het historiestuk zijn uitgang vinden.

Van een werkelijk eigenvolksch tooneel kan alleen een eigenvolksche tooneelschrijfkunst den grondslag

vormen. Reeds om eigenlandsche en eigenvolksche belangen moet deze dus worden bevorderd.

Nederlandsche tooneelschrijvers van begaafdheid moeten in staat gesteld zich te ontwikkelen, praktisch te werken, te scheppen, te toetsen en te controleeren, te zien, te hooren, te onderzoeken, te leeren, te verbeteren gestadig door. Zij moeten daartoe volop de gelegenheid krijgen. Daar het tooneel een kunst van samenwerking is, moet de goede verstandhouding en omgang van allen, die bij het tooneel werkzaam zijn, worden bevorderd. Achterbaksche partijschappen, die zoo lang hinderlijk hebben gewerkt, moeten geweerd; het wederzijdsch vertrouwen in anderer kunnen moet groeien en lafenis reiken aan de scheppende krachten van ons volk. Dat bewust moet gemaakt van de geweldige waarden, gelegen in een eigenlandsch, eigenvolksch tooneel.

Geen kopzorgen en financieele angsten mogen stadig zweven om het hoofd van den werker. Dat is niet de sfeer, waarin deze zijn vermogens volledig vermag te ontplooien en evenmin de sfeer, waarin een volk de voortbrengers zijner scheppende krachten mag laten leven of sterven. Dat ware minderwaardig. Men late den schrijver spreken in hoogste openbaring van plastischen, levenden parabel. Het tooneel worde het geweten des volks, de opvoeder der natie.

Daarover heeft de Nederlandsche overheid door de jaren heen eigenlijk nog nimmer diep nagedacht. Hier is een belangrijke taak weggelegd voor de Kultuurkamer in vereeniging met het Departement voor Volksvoorlichting en Kunsten, Afdeeling Tooneel, en alle andere verzorgers van ons tooneel. Heden en toekomst van den tooneelschrijver, die getoond heeft wat te kunnen, moeten worden verzekerd. Dit zal, in verhouding tot den moreelen steun, verschaft door een eigenvolksch tooneel, geen overdreven offers kosten. Alle bekrompenheid is hier uit den booze.

Het lot van den kunstenaar en van zijn kunst gaat den staat aan. Zijn daden moeten niet vallen in het luchtledig. Hij mag nimmer den vertwijfelden indruk krijgen, dat zijn volk zijn offers aan moeite, tijd, soms zelfs gezondheid, niet waard is. Wat hij aan goede gaven biedt, moet dankbaar aanvaard. Wie hier in den weg treedt, moet verwijderd. Dit is tot dusver slecht verstaan door de Nederlandsche pers, welke al te dikwijls met hoogmoed ging staan tusschen kunstenaar en volk. Dit beteekene niet het aanvaarden van de vooze vrucht, maar de wil om te dienen in plaats van te heerschen.

Schrijver en stuk moeten van te voren worden ingeleid, gepropageerd en met overtuiging, op volle kracht, worden gespeeld. Niet de allereerste opvoering zij in de pers gecritiseerd, want die is eigenlijk niet meer dan een generale repetitie in het publiek; eerst het ingespeelde stuk zij besproken.

Weinig heeft men zich vroeger buiten den kring der partijschappen (die zich soms wonderwel camoufleerden) aan de eigenlandsche tooneelschrijfkunst gelegen laten liggen, al sierden de gezelschappen zich soms met prachtige namen. De Bond van Nederlandsche Tooneelschrijvers (gesticht op 7 Maart 1923 na langdurig zwijgend dulden door vele schrijvers), welke door een goedwerkend gilde, dat alle factoren van saamhoorigheid en samenwerking biedt, beter kan worden vervangen, wekte ongegronde vijandschap. Deze was een anti-nationale wezensuiting. En nu geven anti-nationalen, die slechts voor zichzelf of bepaalde groep hebben gewerkt, en tientallen jaren lang anderen hebben laten verkommeren, zich plots voor zoo verbazend (ja, wel verbazingwekkend) nationaal uit, dat zij het streven om aan eigenlandsche schrijvers en eigenvolksch tooneel een behoorlijke kans te geven, liefst flink zouden saboteeren. Moge hun dit nimmer gelukken. Zij hebben reeds op een tijdstip, dat ons volk moest steunen op de volle kracht zijner kunstprestaties, ontzaglijk veel kwaad aan ons Nederlandsche repertoire toegebracht en zoodoende ons aanzien verzwakt. Dit is wat zij nationalisme noemen. De duivel hale ze!

De door alle omstandigheden natuurlijk niet makkelijk geworden kansen, die de overheid ons eindelijk biedt om ons eigen tooneel omhoog te stooten, moeten zooveel mogelijk benut. Ook door onze tooneelschrijvers. En het is een plicht der dankbaarheid niet alleen, maar ook een activeering van bronnen van kracht voor ons volk, daarbij ons verleden niet te vergeten en evenmin wat ons Nederlandsche tooneelschrijvers over de grenzen bieden. Noch tijd noch ruimte mogen een scheiding vormen. Alles moet worden samengetrokken op één punt; de herwekking van onze volkskracht.

Een schoon liedekens-Boeck

Een schoon lie-
dekens. Boeck inden welcken ghy vin-
den sult. Veelderhande liedekens. Oude
eñ nyeuwe Om droefheyt eñ melancolie
te verdrijuen. Item hier sijn noch toeghe-
daen Meer dan Veertichderhande nyeu-
we/liedekens die in gheẽ ander liedekens
boecken en staen. Hier achter
aen veruolghende

Dese liedekensboeckẽ vintmẽ te Coope Tantwerpẽ
onder Onserlieuer vrouwentoren. tot Jan Roulans.

Ipagina van de ineele uitgave Een schoon lie-ns-Boeck, voor-ende in de bier proken uit-

door A. F. Mirande

Het is door middel van het onderwijs tot breede volkslagen doorgedrongen, dat de Humanisten buitengewoon veel en wel uitsluitende belangstelling hadden voor de cultuur van Grieken en Romeinen. Dientengevolge zijn er tallooze belangrijke werken der antieken ontdekt en opgegraven, welke men in vroeger eeuwen niet kende, omdat ze er feitelijk niet waren. Minder bekend is het, dat de Romantiek, ondanks haar ongetwijfeld ook Europeesche doelstelling, zeer duidelijke volksche trekken vertoonde en dat in alle Europeesche cultuurlanden, overdrachtelijk gesproken, gegraven werd naar volksche waarden. Zoo is er groote verwantschap tusschen de Romantiek en den tijd waarin wij leven.

Het zou de moeite loonen zich te verdiepen in de vraag, hoe menschen als Aernout Drost, Potgieter, Bakhuizen van den Brink, Schimmel, Oltmans, Bosboom-Toussaint, Alberdingk Thijm e.a. zich hadden verhouden tot onzen tijd. Er is stellig verschil tusschen de beide eeuwen: toen, na de revolutie van 1789, een vrijwel machteloos dwepen met een geïdealiseerd verleden; nu een tijd van werkelijkheidszin, die tot de oude volksche waarden terugkeert om ze voorzichtig aan te wenden tot een wedergeboorte van eigen cultuur. Een tijd dus die den waarachtigen prikkel niet zoekt in het uitheemsche, maar in het oud-eigene. Ook nu zijn er natuurlijk dwepers en — heethoofden. Mij komt het voor, dat groote omzichtigheid geboden is, dat men langzaam moet doen groeien.

De Romantiek dan (het historische is trouwens slechts één der verschijnselen van dien bewogen tijd) hield zich met het volksverleden bezig, zoodat men, als in de dagen van het Humanisme, ontdekking op ontdekking deed. Men vond omdat men wilde vinden. Men ging zelfs over tot vervalschingen, wanneer er niet gauw en niet genoeg gevonden werd.

De Franschman Moncrif, de Engelschen Percey en Macpherson, de Duitschers Von Arnim en Brentano, zij allen speurden naar oude liederen. Ook in onze gewesten kwam wat later eenige beweging. We hebben het echter moeten aanzien, dat de Duitscher A. H. Hoffmann von Fallersleben het pionierswerk deed. Hij ontdekte in de boekerij van Wolfenbüttel omstreeks 1821 het Antwerpsche liederenboek, genaamd „Een schoon liedekens-Boeck".

De ontdekking van bovengenoemde en andere liederenbundels hebben twee misverstanden uit de wereld geholpen.

Het beruchte „Frisia non cantat" heeft lang en zwaar gedrukt op ons volk. Wij zouden niet gezongen hebben gelijk andere volken!

Dat er nog zoo vele, vele liederen uit een volkomen vergeten verleden konden worden opgedolven, bewijst wel het tegendeel.

De tweede onwaarheid was, dat ons vers tuchteloos zou geweest zijn en op de zgn. Renaissance wachtte om tot een klassieke, jambische harmonie gebonden te worden.

Toen de verzen eenmaal ontdekt waren, zetten de geleerden zich aan den arbeid en vonden in ons Middeleeuwsche lied, evenals in den epischen vorm van dien tijd, den tucht van het heffingenvers. Men kwam tot de verheugende erkentenis, dat ons vers een zuiver Germaansche schering vertoonde, een regelmaat, die bepaald werd door twee of vier hoofdklemtonen, waartusschen zich dalingen bevonden van zwakker betoonde lettergrepen die in denzelfden tijd, dus met versnellingen en vertragingen, werden uitgesproken. Ook in onze poëzie dus, als in de andere

takken van kunst, zijn oude Germaansche waarden bijna verdrongen door uitheemsch-Romaansche.

Het Antwerpsche liederenboek is een verzameling teksten zonder aanduiding van de melodie. De dichters destijds naastten maar een bestaande wijze of maakten er zelf een. Het ging er tamelijk argeloos toe. Zij waren zich ook veelal hun dichterschap niet bewust, zoodat we slechts in enkele gevallen iets van den dichter of van de dichteres te weten komen.

Het prachtige danslied „Coppelt aen een, de nacht is lanck!" eindigt met:

„Och die dit liedeken eerstwerf sanc
Ey god danck
Het was een ghilde, si loopt in 't wilde;
T'waar veel beter, dat si haer anders hilde.
Maar die joncheyt moet hebben haren ganc!
Ey god danck!"

Veel wijzer wordt men er niet van. Haar omgeving heeft haar misschien wel gekend en gewaardeerd. Laten we hopen, dat dit roekelooze meisje tot inkeer is gekomen.

Zoo is er een „Thijsken van den schilde", een soort roofridder, die te Delder gevangen en gehangen werd. Het „vrouken van den schilde", zijn vrouw dus vermoedelijk, had hem wel losgekocht, als hij maar niet zoo leelijk deed, door haar te verwijten, dat haar weeldezucht hem tot rooven en stelen noopte. Dit lijkt haast een geval, dat men zou kunnen napluizen. Maar daarmee hebben we den dichter nog niet. Een dichter zegt „Sijnen naem is Jonghen Stijn". Dat kan voor zijn tijdgenooten duidelijk genoeg geweest zijn, maar wij schieten er niet mee op.

We zullen er ons wel bij moeten neerleggen, dat alle dichters van deze prachtige oude liederen onbekend blijven.

Wie de wijzen wil leeren kennen, kan er vele vinden bij Fl. van Duyse „Het oude Nederlandsche lied" en bij Elisabeth Mincoff—Marriage „Zestiende-eeuwsche Dietsche volksliedjes".

De inleiding tot deze nieuwe uitgave is geschreven door dr. W. Gs. Hellinga, met groote deskundigheid. Hij wijst erop, dat vele der liederen internationaal waren, dus ook in Duitschland en elders gezongen werden. Toch mag men niet ontkennen, dat er heel wat van eigen bodem in is, dat tal van liederen van een volksch besef doortrokken zijn. Vooral de strijdliederen toonen dit aan. Men zou trouwens uit het Antwerpsche liederenboek een uitstekende bloemlezing kunnen maken van Dietsche strijdbaarheid te land. In onzen tijd verschijnen er gaarne bundels als „Van varen en vechten", „Hart van Holland". Het bezwaar hiertegen zou kunnen zijn, dat de meening nog meer post vat, dat we alleen op zee wat gekund hebben. Thans, nu onze zonen op verschillende fronten vechten, vooral in het barre Rusland, zou het een verdienstelijk werk zijn, als iemand de zeer talrijke liederen vergaarde, die getuigen, door de eeuwen heen, van onze strijdbaarheid te land. Dat de vijand hier vooral Frankrijk is, zal iedereen begrijpen. Maar er was ook onderling gekrakeel. Het vak van lansknecht en ruiter schijnt voor onze verre voorvaderen veel aantrekkelijks gehad te hebben. De meisjes waren trouwens zeer gesteld op deze roekeloozen. Eén ervan bekent haar moeder:

„Och moeder, seyde si, moeder!
Nu geeft mi goeden raet;
Mi vrijdt een lantsknecht seere,
Hi volcht mi altijt na."

De moeder is er niet bijster mee ingenomen, maar het meisje antwoordt:

„Ick hebbe die lantsknecht liever
Dan alle mijns vaders goet."

Het gaat dus om een meisje van goede familie. En dit is in dezen bundel waarlijk niet het eenige bewijs, dat onze oude vechtjassen geliefd waren bij de vrouwen. Het is nu al niet anders. Wat is er eigenlijk anders dan vroeger? Dit blijft immers het sterke geloof, dat ons krachtige volk alleen maar, in den tijd gezien, wat suft na al het verbazingwekkende om ons heen. Niet lang zal het meer duren, dat allen en allen verbaasd opzien van het stelletje rentenieren, dat, uit den dommel ontwaakt, met ongelooflijke veerkracht zich werpt op zijn taak in den nieuwen tijd.

Duidelijk zal het den lezer, hoop ik, wezen, dat er in het Antwerpsche liederenboek een aanzienlijke hoeveelheid strijdzangen te vinden zijn, waarin ook de liefde natuurlijk een rol speelt — soldaten met verlof! — die een welluidend getuigenis afleggen van het bewogen leven onzer voorvaderen. Wij, die na zoo vele eeuwen (4, 5, 6 honderd jaar) het boek dankbaar aanvaarden als een volksschat, wij moeten erkennen dat de heeren zangers en doordraaiers toch wel heel ruig zegden, waarop het aankwam. Waarlijk, ondanks alle pracht, men kan zijn verloofde of zijn schoonmoeder dezen bundel niet op haar verjaardag schenken.

Het gaat er Spaansch toe in de liefdeliedjes. Niet overal, maar juist daar waar de liefde tot daad komt. De liefdeklachten doen het beter. Die zitten vol van wee en wroeging en plannen tot wraak. Ze zijn de zuiverste belijdenissen van menschelijk leed. Eén feit valt in de meeste liederen op, ook al is de dichter bezig over de smart of de ontgoocheling van anderen, hij heeft er deel aan, het is zijn eigen ellende

Verluchting uit origineele uitg van Een schoon dekens-Boeck, v komende in de b besproken gave.

geworden vanwege het inleven, zoodat alles toch lyrisch werd.

Daar is het lied: Het daghet in den oosten. De jonkman heeft zijn medeminnaar gedood, terwijl het meisje van het slachtoffer hield. Is het wonder, dat de dichter lyrisch zegt, met een traan in zijn stem:

„T'meisken nam haren mantel
Ende si ghinck eenen ganck
Al voor haers vaders poorte
Die si ontsloten vant".

Het ontbrak er nog maar aan, dat die deur dicht was!

rluchting uit de gineele uitgave ı Een schoon lietens-Boeck, voornende in de hier sproken uitve.

Er was veel liefdeleed in de Middeleeuwen, net als nu, en men wist zich ook te troosten, net als nu. Men misprijze dit alles niet, het spel der liefde heeft op den duur maar één zin: het scheppen van een nageslacht.

Erger is het gesteld met de liederen van de Blauwe Schute. Dat zijn wel hevige schuimers. Er zit van alles tusschen: beroepsboemelaars en gelegenheidsfuivers, rijke jongelingen die meededen met wat men toen noemde de „ghildekens". Ja, die gildekens waren wel rare lui, ze deden niet veel anders dan drinken en eten en vrijen. Ze waren keurig ingericht, de gildekens, want ze hielden (het staat althans in hun verzen) plechtige ommegangen met hun heiligen. Die heiligen waren evenwel wat verdacht, want ze heetten Sinte Reynuyt (heelemaal leeg), Sinte Luyaert (de heilige luiwammes) en Sinte Noywerk (de beschermheilige van hen die noode werken!). Daarom vraagt men zich af: wat is er eigenlijk met de Blauwe Schute? Men spreekt elders van het Narrenschip. Hiëronymus Bosch heeft het zelfs geschilderd. De veronderstelling is gewaagd, dat die blauwe schute eigenlijk de blauwe hemel was, dus dat de dames en heeren onder den blooten hemel terechtkwamen. Maar er zijn ook andere, meer wetenschappelijke, opvattingen! In elk geval, de losbollen hebben zich bij ons nooit zoo zonder schromen geuit als in de Middeleeuwen.

nieuwe druk van 't is bewerkt, toecht en ingeleid r Dr. W. Gs. llinga en uitgeen door L. J. C. ucher te 's-Grabage. De verzorg was in banden ı A. A. M. Stols.

Deze naamlooze lui der Middeleeuwen, och — leest U het zelf maar. Ze waren overigens wel aanmatigend door zich „de gildekens" te noemen. Alsof er geen andere en belangwekkender gilden bestonden! Maar hebben wij eenige jaren geleden niet een politieke partij gekend, die zich in gemeenteraad en Tweede Kamer „de fractie" noemde? Het is telkens weer hetzelfde, waarop we stuiten, in welke eeuw we ook vertoeven.

Een belangwekkende groep liederen, die men door het Antwerpsche boek verspreid vindt, zijn de Meiliederen. Deze moeten wel van Germaanschen huize wezen, en als men dat internationaal wil noemen, kan men zijn gang gaan. De Mei was de maand van de liefde, van het nieuwe leven. We moeten denken aan de oude lentefeesten om het ontwaken van de natuur en de natuurdriften, aan de oude vruchtbaarheidsriten. De Meiboom heeft stellig te maken met den levensboom. Het zijn wel verre afstammelingen, deze Meiliedjes, van de oude riten. Het middel, de liefde, is tot doel geworden, verworden, als men wil.

Ic wil den mey gaan houwen
Voor mijns liefs vensterkijn
Ende schencken mijn lief trouwe,
Die alderliefste mijn!
Ende segghen: „Lief wilt comen
Voor u cleyn vensterken staen!
Ontfaet den mey met bloemen,
Hi is so schoone ghedaen."

Zoo smeekt schuchter de jongeling onder het raam van de uitverkorene. In dit gedicht ontplooit zich een heel verhaal; zelfs de torenwachter komt er aan te pas, zoodat we midden in een andere groep liederen zitten, de zoogenaamde dage- of wachterliederen. Die heeten aldus, omdat de torenwachter den dag moet aankondigen. Ons gedicht is blijkbaar een mengsel van een Mei- en een wachterlied. Zoo iets kwam meer voor. Men zong maar raak, het lied ging alle Dietsche gouwen rond, zelfs de grenzen over, en naar de plaatselijke gesteldheid veranderden ze. Ja, auteursrechten waren er destijds niet. En toen men er niet alles meer van begreep, liep de boel dikwijls leelijk door elkaar.

In boven aangeduid lied vraagt de jonkman den wachter:

Swighet, wachter, stille
Ende laet u singhen staen!
Daer is so schoone vrouwe
In mijnen armen bevaen.

Maar de wachter is onvermurwbaar:

Ic sie den dach opdringhen,
T'scheyden moet immer zijn!
Ic moet mijn dageliet singen,
Wacht u, edel ruyter fijn,
Ende maect u rasch van henen
Tot op een ander tijt;
Den tijt sal noch wel comen
Dat ghi sult zijn verblijt!

De houding van den wachter is verklaarbaar, want er schuilt gevaar in de bijverdienste. In een ander lied, dat den vader van het meisje achter de zaak laat komen, sneed men den wachter „ghelyc eenen salmen visch". In mooten dus!

Ik hoop duidelijk gemaakt te hebben, dat het Antwerpsche liederenboek een schatkamer is van dikwijls voortreffelijke, altijd boeiende getuigenissen op meestal verhalend-ontroerden toon, waarin onze voorvaderen hun leed en hun liefde, hun afkeer en hun trouw, hun spot en hun vreugde uitten. Naar mijn inzien kunnen wij Hellinga en Boucher niet dankbaar genoeg zijn voor deze uitgave. Het boek is bijzonder smaakvol gedrukt en alleraardigst verlucht met bijpassende houtsneden uit den tijd.

T E N T O O N S T E L L I N G E N

EDUARD RIJFF AB TOETENEL

Er schijnt mij een essentieel verschil te bestaan tusschen Cyriel Verschaeve, den zee-dichter, en Eduard Rijff, den zeeschilder. Voor Cyriel Verschaeve is de zee een grootsch, schier cosmisch beeld van menschelijke ziele-bewogenheid, een natuur-gebeuren waarin hij zijn stormachtig *levensgevoel* geprojeceerd ziet. Bij Rijff blijft de zee toch te zeer en uitsluitend nog een (zij het dan soms machtige) *natuurimpressie.* Zoo althans onderga ik dit werk, dat ongetwijfeld sterke en geheel eigen kwaliteiten bezit. Men wordt a.h.w. ondanks zichzelf tot deze conclusie (het impressie-karakter) gedreven zoodra men zich rekenschap geeft van het feit, dat dit indrukwekkend, technisch knap, picturaal doorwrocht en, waar het een stemming vertolkt, ongetwijfeld zeer evocatief werk tóch niet dieper aangrijpt. Men constateert een gemis. Het levensgevoel, waarvan ik boven sprak, is altijd genuanceerd, samengesteld; Rijffs doeken hebben echter, stuk voor stuk, een enkelvoudige, nergens verbroken, door-broken atmosfeer. Een zee van Rijff is volstrekt troosteloos of volstrekt eenzaam of volstrekt woeling of volstrekt kracht; zij is nooit — als het leven — eenige dezer of al deze zaken te zamen. Het licht — eenmaal troosteloos of koud — verteedert zich dan nergens meer; er is dan nergens een schaduw, een lichtspeling, een vaartuig, een vogel of wat ook, dat nog andere accenten of geheimen oproept. Dit enkelvoudig karakter is ongetwijfeld een kracht, maar ook een tekort van dit werk, dat dan wel koud — zonder gevoelsnuances — of leeg — d.i. één-tonig — aandoet.

Niettemin: Rijff blijft een imponeerend en persoonlijk zeeschilder, te imponeerender als men overweegt hoe jong hij nog is. Zijn ruig en breed uitgeborstelde marines vertegenwoordigen stellig meer dan een imponeerende belófte. Enkele zijner zeeën zijn van een zoo doordringende verlatenheid, dat men onwillekeurig denkt aan de eenzaamheid en stilte waarin de elementen in verre voortijden samen waren.

Toch zou men wenschen, dat Rijff eens een tijd lang geheel andere onderwerpen zou schilderen. Niet opdat hij zou bevestigen ook dát te kunnen, maar om met andere oogen — oogen die teederder geheimen dronken — naar zijn eerste liefde, de zee, terug te keeren.

Sierlijker en zwieriger is Ab Toetenels werk, waarmede ik, tegelijk met dat van Rijff, in den Haagschen kunsthandel „De Nieuwe Tijd" voor het eerst kennis maakte. Zijn waterverven zijn frisch, helder, consciëntieus en met liefde gedaan, een enkele maal hebben zij zelfs iets warm-fonkelends. Doch men krijgt niet het vermoeden, dat hij met een der „realiteiten" van dit aardsche bestaan in relatie staat! Het is dan van een gelukkige — en gevaarlijke — argeloosheid. Impressionisme nog, maar toch weer heel anders en stelliger dan dat van Rijff.

Victor Radersma

ED. RIJFF
ONZE NOORDZEE
foto J. Koet

NEDERLAND — DANTZIG

„Naar Oostland willen wi varen,
Al over die groene heiden
Daer isser een betere stee."

Niet voor niets zongen onze voorouders dit oude trekkerslied en wanneer wij dit hooren, gaan onze gedachten naar Dantzig, waar veel aan Nederland herinnert.

Op het oogenblik wordt in de bibliotheek van de Rijksuniversiteit te Utrecht een belangwekkende tentoonstelling Nederland—Dantzig gehouden, die parallel loopt met een gelijksoortige tentoonstelling te Dantzig.

Uit deze tentoonstelling blijkt duidelijk welk een prachtig werk de Nederlandsche kolonisatoren in vroeger eeuwen in Pruisen, Polen en de Baltische landen hebben verricht. Vooral in de 16de eeuw zijn talrijke Nederlandsche doopsgezinden om des geloofs wille naar Dantzig en omstreken getrokken,

hebben zich daar gevestigd en een stempel gedrukt op het cultureele en maatschappelijke leven.

Nauw en hartelijk is altijd de band tusschen Dantzig en ons land geweest, daar veel op geestelijk en stoffelijk gebied beide bond.

De eerste afdeeling van deze tentoonstelling is gewijd aan den Nederlandschen handel op de Oostzee. Vooral de graanhandel was tot enormen bloei gekomen en tabellen doen lezen, dat soms wel vier duizend Hollandsche schepen in een jaar tijds de Sont passeerden. Prachtige gekleurde kaarten beelden de beteekenis van onzen handel op de Oostzee uit, terwijl de werken van Van Brakel, Unger, Kernkamp, enz. niet ontbreken. Verder zijn er afdeelingen gewijd aan de Nederlandsche kolonisatie in Polen en Pruisen, terwijl er veel litteratuur over Rostock aanwezig is. Op een afbeelding van een groep professoren uit Rostock zien we twee professoren uit Amsterdam. Bij den aanleg van de vestingwerken heeft een Hollandsche ingenieur een leidende rol gehad.

Verder zien we plaatwerken over gebouwen, enz., in Dantzig, waaruit duidelijk de groote invloed van de Hollandsche architectuur blijkt. Vele kunstenaars uit ons land hebben zich voor Dantzig verdienstelijk gemaakt; wij noemen bijvoorbeeld Johannes Hevelius.

Uitvoerig wordt op deze tentoonstelling de hervorming in Polen en Dantzig behandeld, waarbij de werken van Kuyper en Johannes á Lasco een voorname plaats innemen.

Belangwekkend is deze tentoonstelling en een woord van hulde en dank aan het adres van den geestelijken vader dezer tentoonstelling, prof. E. de Kayser, en den bibliothecaris van de Universiteitsbibliotheek, dr. A. Hulshoff, is hier zeker op zijn plaats.

Rest ons nog de hoop uit te spreken, dat ook in de toekomst een levendige uitwisseling op cultureel en stoffelijk gebied moge plaats vinden tusschen Dantzig en Nederland.

Frits Sampimon

UIT DE TIJDSCHRIFTEN

Nieuw Nederland, April 1942. In het artikel „De Nederlandsche cultuur in de negentiende eeuw" wijst prof. dr T. Goedewaagen er op, dat wat die eeuw begon toch in ons voortleeft.

> „De Romantiek zocht de bindingen aan bodem, volk, geschiedenis, taal en bloed. En ook voor ons is liefde tot volk en vaderland, stam en ras een eisch des tijds.
>
> Het Positivisme scheurde de gordijnen, die de werkelijkheid bedekten, vaneen: de situatie van het heden lag open en de positivisten, die lachten om romantiek en lof van het verleden, vroegen den mensch der vorige eeuw: wat hebt gij uit de maatschappij van nu gemaakt. Zij zagen den arbeid in het zweet en de harde realiteit van den socialen nood. Zij leerden eerbied voor den arbeid, voor iederen arbeid. En ook voor ons is arbeid een eisch des tijds.
>
> Het symbolisme heeft den blik van de gegeven werkelijkheid naar hoogere waarden gericht en leerde den samenhang van het aardsche met het Heilige, leerde Godsvertrouwen als begin en einde der wijsheid. En ook voor ons is Godsvertrouwen een eisch des tijds.

Nederland, Maart 1942. Uit „Het Germaansche Principe in de Unie van Utrecht" van S. van Steenoord, citeeren wij het volgende:

> „Zooals eens het gebied van de zeven vereenigde provinciën, zoo zal het Germaansche Rijk van de toekomst niet een eenheidsstaat van de gecentraliseerde soort zijn, die door zijn op zuiver bestuursrechterlijke overwegingen bepaalde begrenzing en inrichting het leven der verschillende gebieden verstikt, doch zal het grootste gewicht worden gehecht aan het eigen karakter en de ontwikkeling der specifiek volksche kracht der verschillende deelen.
>
> De grondeisch is ongetwijfeld dezelfde als eens de Unie van Utrecht met betrekking tot de noordelijke provinciën stelde: naar buiten, d.w.z. in alle het bestaan bedreigende vraagstukken zal het komende Rijk eensgezind en gesloten optreden, naar binnen zal het echter zooveel vrijheid aan zijn ontwikkeling ten grondslag moeten leggen, ja deze ontwikkeling zelfs nog in de hand werken, als voor het bestaan van het geheel noodzakelijk is."

Prof. dr. Jan de Vries schrijft in „De Germaansche achtergrond van onze cultuur":

> „Een integrale herleving van de Germaansche geestelijke wereld zal reeds daarom onmogelijk zijn, omdat van een werkelijke vernieuwing onzer cultuur eerst dàn gesproken kan worden, als de elementen zoowel der antieke beschaving als van het Christelijk geloof daarmede tot een volkomen eenheid versmolten zullen zijn. Het zal den ingespannen arbeid van vele generaties vergen, om tot een werkelijke synthese der drie samenstellende componenten te geraken."

Groot Nederland, April/Mei 1942. „E. J. Potgieter, een poging tot eerherstel" door F. W. van Heerikhuizen en „E. T. A. Hoffman" door Johan van der Woude.

Maandblad voor Beeldende Kunsten, April 1942. Mr. M. F. Hennus wijdt een artikel aan de achttiende-eeuwsche Nederlandsche topographie. Het slot luidt als volgt:

> „Van allen zonder onderscheid is het werk doortrokken van dien vreedzamen, stillen, in zichzelf gekeerden, contemplatieven geest die rustte op den bodem van het tijdvak waarin zij leefden en die er zijn cachet aan gaf. Hun productie is niet te vergelijken met die van hen die een eeuw vroeger de kunst in ons vaderland dienden, maar zij is er niet minder nationaal, niet minder representatief en niet minder uniek om. Geen land in Europa kon in hun tijd een dergelijken stroom aanwijzen van onvermoeide verheerlijkers van den eigen bodem en van wat eigen architectonische zin en eigen tuinmanskunst er op hadden gebouwd en geplant. En hoe bescheiden dikwijls de individueele talenten ook mogen geweest zijn die zich daartoe opmaakten, en bloc hebben zij er zooveel van terecht gebracht dat zelfs onze tijd met zijn aan den hunne diametraal tegenovergestelde kunstzinnige idealen, aan de charme van hun naieve, nuchtere en simpele, maar wellevende, welgemeende en onopgesmukte prestaties, niet ontkomt."

Geist der Zeit, Januari 1942. Uit „Die Freiheit Europas" door dr. Janko Janeff citeeren wij:

> „Darum sagen wir, dass auch heute Europas Idee, Europas Freiheit, nur aus dem irrationalen Urgrund des Indogermanentums zu deuten und zu verwirklichen ist. Es ist die Idee der gemeinsamen Schicksalsgestaltung, der gemeinsamen Verantwortung vor dem Weltgeist. Europas Freiheit ist mytisch bedingt. Sie ist eine tragische Entscheiding. Denn Europa ist nicht in Vorderasien oder im Raume des Römischen Reiches, in der Region der katholischen Kirche oder in Byzanz geboren. Nicht aus dem Trieb nach Auflösung und Anarchisierung der Welt ist es entstanden; nicht aus den Hoffnungen der Weltfürchtenden, der vom Blitz des Schwertes Niedergerungenen. Nicht aus priesterlichem Despotismus oder aus dem Intellekt, sondern aus dem Rausch souveräner Weltahnung, aus dem Instinkt zur Erhaltung der urbedingten Ordnung der Götter und der Völker ist das Abendland geboren.
>
> Deshalb gehört dieser Erdteil nur den weltmütigen Völkern. Es ist der titanische Erdteil."

K 1188